

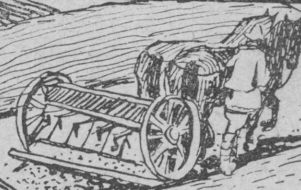
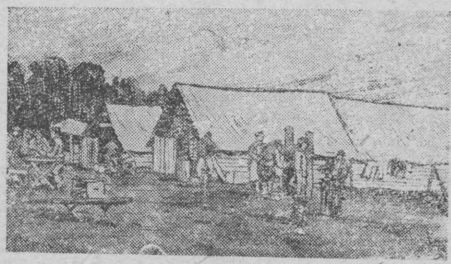
Ср. XIII. 3-я. III 28-1
5

2657 Коммунар
VIII 512

УРА

ТЫЛЧЭ ЙЭДА
ЛЭКШЭ СЫЛНЭ
МУТАН ЖУРНАЛ

90

П. Гарбуниц. 04

№ 2.

— 1929 ий, ЙАНВАР. —

1929 ийлан Марла калэндар лэктын.

Акшэ 35 ур. Калэндарыштэ 88 вэлыж.

Крэсаньыклан пэш күлэш кнагалан

шотлэна.

Калэндарыштэ түрлө күлэш нэргэн умландарымэ:

Партий паша, Совэтын тун законжо, Суд паша, мландэ закон, чодра закон, йэш кокла закон, кузэ түрлө йодмашым, вуй шиймашым возымо нэргэн, пошто, тэлэ-граф, тэлэпон, радио, күртньö корно, ко-пэратсэ, колкоз, йал-озанлык паша, пак-ча, сад шындымэ, вольык ончымо, айдэ-мым эмлымэ, тулэч молат кальэндарэш возалтын.

„У ВИЙ“

журналым талуклан икканаштэ оксам түлэн налшылан калэн-дар йара пуалтэш.

„У ВИЙ“ талуклан налшылан тидэ № дэнэ пырлыа кальэндар колдалдэш.

Мар. Ж.
1-1

У-11

Пүтынь тўньасэ шэмэр, иктыш ушго!

— У В И Й —

Тылзэ йыда лэкшэ, сылнэ мутан, сүрэтан журнал

Гос. Публич. Б-ка

129.

Об, эка.

Литр.

В. И. Ульянов (Ленин)

№ 2

1929 ий ЙАНВАР

№ 2

В. И. ЛЭНИН.

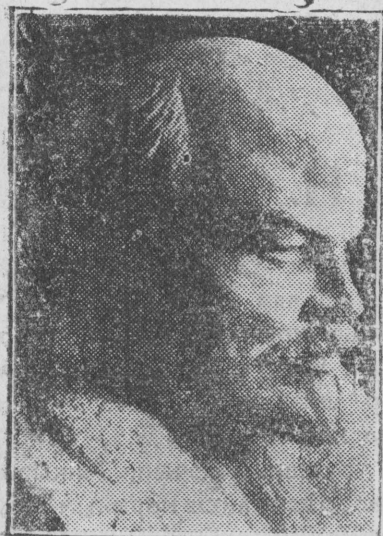
В. И. Ленин колмылан 5 ий эртыш. Ленин вуйлатымэ дэн коммунист партий лийын. Тудын вуйлатымэ дэнак Совет власть шочын. Совет власть—шэмэр калыкын властьшэ. Комунист партий Ленин туныктымо корно дэн кайа, комунист партий—пүтынь туньасэ шэмэрлан корным ончыкта. Ленинын знамьажэ йыр пүтынь туньасэ шэмэр погына. Ленин знамьа кэчыла чолган йүлэн, капиталист власть дэч утлышаш корным туньасэ шэмэр калыклан ончыкта. В. И. Ленин туныктымо почэш шэмэр калык туньа мучко шкэнышт капиталист ваштарэш тарванат. Пүтынь туньасэ капиталист Ленин лүмым карга, шэмэр калык пагалэн ойла.

Ленин колэн гынат, тудын туныктымыжо кодын. Ала мызар шүдө ий годсэк кугужан, капиталист власть шэмэр калыкым күртнө шынчыр дэн шынчырлымыла орландарэн ашныш. Октябр рэволютсий капиталист властыым вожгэ күрышт пытарэн, шэмэрлан эрык ылышым пуыш. Совет Республика 12 ий годсэк сотсиализм ылышым ышта.

Ленин колымо почэш, Совет власть вуйлатышэ дэч посна кодын вашкэ сүмырла, манын пүтынь туньасэ капиталист-влак йывыртышт. Сүмырлымэ огыл, Совет власть ийын, кэчын вийангын, пэнгыздэмын шога. Кэч могай пашамат Ленин туныктымо почэш ыштэна.

Индустриалиангдымаш, культур, моло озанлык пашанат эрэ ончыко кайа. Йырым-йыр у паврик-завот, электрис стансэ кушкыт, түрлө школ, клуб, лудмо пөрт йэшаралдыт, совхоз, колхоз, коператсий вийангыт. Ленин укэ гынат, Ленин корно гыч пырчат корангын огына ул.

Сотсиализм ыштымэ корныштына нэлыжат уло. Йырым-йыр капиталист кугужаныш-влак нэмнам авырэн, сарым тунгалын Совет властыым пытараш йамдылалдын шогат. Шэмэр калыклан Совет властыым аралаш эрэ йамдэлийын шогыман. Йалысэ кулак дэн оласэ нэпманат сотсиализм ылыш ваштарэш шогат. Нуным корнына гыч корандэн, сотсиализм ылышым адакат куатлын ончыко колтэна. Ленин знамьам күшкө нөлталын, сотсиализм ылыш корно дэн кайэна. Мэманан көргыштына Ленин тул чарныдэ йүла. Коммунист партий вуйлатымэ дэнэ шэмэр ваштарэш шогышо тушманым чыла пытарэна. Вара СССР-ыштат, туньа мучкат сотсиализм ылыш кэчыла волгалташ тунгалэш.

Йанварын 21-жэ.

Тачэ кэчэ шэмэр калык
Тунья мучко пэш ойган:
Тачэ кэчын вич ийдалык
Тэмэ Лэнин колмылан...

Лэнин укэ лиймылан,
Ида төрштыл, тушман-влак:
Шэмэр калык ойгылан
Вуйым ок пу садыгак!

Нэмнам ок лий чактараш,
Лүдын коштшо огэш кой:
Лэнин корно пэшак раш,
Пэш куатлэ Лэнин ой!...

Кугу чөгыт чот тапта,
Урс сорлажат сай шулэш...
Тошто илыш чылт пыта,
У сай илыш вийанэш...

Лэнин укэ, ойжо уло...
Лэнин ойжо—комунизм!
Лэнин укэ, корныж уло...
Лэнин корно—Ленинизм!..

С. Чавайн.

П О Р А Н.

Кум ий почэла Йэпиш Микывыр йалышкэ Совэт сайлымэ паша-виктараш коштэш. Тэнийат тудым тидэ пашалан ойрэн улыт.

Микывыр куанэн кайа. Тэлыжэ, кэнгэжшэ учрэждэньыштэ пэтырнэн киймэ шэрым тэма. Йандар йужышкат изиш лэкмэ шуэш, йал марийым ужын кутурмат шуэш. Йэпиш Микывыр шкэжат йалыштэ шочын, кушкын вэт. Йошкар-олаштэ вич ий гына ила.

Дэкабыр тылзэ пытышаш годым, рушанья кэчын, Микывыр пазарыш йамшык кычалаш лэктэш. Йара тэр дэн кайшэ марийым ваш-лийэш.

— „Кусо улат?“

— „Т..... кантон“.

— „Молан толынат?“

— „Күртньö корно стансыш уржам кондышым“.

— „Мөнгышкэт кунам кайэт?“

— „Тачак кайаш шонэм“.

— „Мыйынат Т..... кантоныш кайшашэм уло. Ала нангайэт?“

— „Лийэш“.

Акым кэлшат. Кэчывал дэч ончычак кайаш тарванат. Корно куштулго. Тэр таван мура вэлэ. Йамшыкын имньыжэ талэ улмаш. Писын йорта. Кас маркэ сай кайат. Кас вэлыш поран тарвана. Изин тунгалын, койын талышна. Сагат жапыштэ корным чылт ұштын шында.

— „Мэлай корэмym сайын эрташ лийэш гын, йöра ыльэ“ — йамшык пэлэшта.

— „Корэмжэ дэч пэш лүдат мо вара?“—Микывыр йодэш.

— „Шучко вэр. Тушто йатыр йэң корным йомдарэн кылмэн колыгыч шокта. Ожнырак тарвылдышат лэктэш улмаш“.

— „Тарвылдышыжэ мо тугай?“

— „Мо улмыжым туражым каласэн ом мошто. Шкэ ужын ом ул. Йэң ойлымым гына каласэм. Умүр шудэ колшо йэңын чонжо тарвылдышыш савырна, маныт... Йужгунам шудо каванла койэш, йужгунам пийла койын кудалыштэш. Айдэмылат койын кэртэш, маныт. Сай йэң манын шонэн, тый тудын почэшыжэ кайэт. Тудо тыйым ондалэн, йонгылыш корно дэн коштыкта, вара иктаж тура корэм сэрыш намийэн, кудалта“.

— Молан тарвылдыш кызытшэ лэкмыжым чарнэн? — Микывыр воштылалын йодэш.

— „Йумо чарэн, йумо эркым ок пу, манын тоштырак йэн ойла“.

— Йумо огыл. Кнага чарэн. Ожно калык, пичкэмыш улмыж дэнэ, түрлө күлэш огыллан иньана улмаш“,—Микывыр манэш.

Шыпланат. Мардэж койын талышна. Вийан поран лөза лумым вургэмйш, шүргыш коп да көп пыжыктэн пуа..

Чара нур. Ала мом кычалшыла койын мардэж мүгырэн, тэрыш толын пэрнэн, эртэн кайа. Йужгунам йэнлан шуын пижэш, лумым түргыжтэн, тэр йыр шүшкэн савырна. Имнэ оршам, почым шупшэш, шудым күрын кышка, урвалдым лупшэн вургэм йумак пурынэжэ. Корно йэн чотрак пызнэн шинчэш, тулуп дэн сайракын вүдылалтэш, урвалдыжым пызырэн шинчэш.

— „Эрла 9 сагатлан мыйланэм Т..... солаштэ лийашак күлэш. Кузэ гынат шукташ төчө“,—Микывыр öрынрак ойла.

— „Мэлай корэм мом ойла... Тудо куча гын, куча. Умбакыжэ, поран лыплана гын, пычкэмышымат огына ончо: йүд вошт кайэна ыльэ“,—йамшык пэлэшта.

Корнышто лум күртанэш. Йортэн каймэ пытыш.

Когыныштымат омо пызыраш тунгальэ. Малэн колтымо дэч, кунам ик кана кум-ныл шомакым пэлэштат.

— „Мичак, изай! Колэт пижын, шупш, нөлтал!“.—нэрэн шинчышэ, йамшыклан Микывыр пэлэшта. Мичак „полт“ вуйжым нөлталэш. Микывыр йалысэ илыш нэргэн йодышт налэш. Мичак ойлыма гыч йалысэ илыш вэсэмын. Марий у илыш нэргэн кутураш тунгалын улыт. Түшка пасум ыштат. Түшка озанлык штымашым моктышат йатыр уло. Совэт властын сайыжым ындэ ынглэн шуктэн улыт.“

— „Тый шкэжэ кузэ илэт?“—Микывыр йодэш.

— „Мыйын илышэм кызытэш тома“,— йамшык манэш.

— „Кузэ вара илышэтым нөлдаш шонэт“?

— „Мыйат колкозыш ушнаш кэлшынэм. Моло йөн укэ“.

— „Молан вара альэ йоткэ ушнэн от ул?“

— „Түрлө мэшанчык кучэн шогыш. Колкозым шкэтын ышташ ок лий. Калыкым таратыдэ колкоз ок лий. Кок ий годсэк колкоз ышташ ойлаш төчышна. Пойан түшка лугэн, пужгалэн шогышт. —Колкозыш пурэн, йомыда,—манын лүдыктышт. Мэмнан гай нужнажлан йоммо дэч лүдман огыл. Молан йөра кызытсэ илышна? Шкэмым налам. Паша йэнг шкэтын вэлэ улам. Ватэм паша йэнлан шотлаш ок лий. Азан ватэ куш кайэн, мом ыштэн кэртэш? Шкэтын куш шуат? Колкозышто түшкан пашам штымэ дэнэ чылашкыжак шуаш лийэш. Ик пашат штыдэ ок код“.

„Лын-льон-лын-льон“—ончылно йынгыр йүк шоктыш. — „Сворачивай!“—кугу йүкын ала кө кычкыральэ. Мичак имныжым сайракын корандэнат ыш шукто, тэр воктэч пушланышэ пар имнэ дэн ала кө эртэнат кайыш. Мичакын тэржым тэвэ кумукта.

— „Могай тарвылдыш эртэн кайыш?“ манын гына Мичак кодо. Поран утларак талышна. Имньэ пыкшэ гына йол шүмжө дэнэ корным кычалын ошкылэш. Тайлым волаш тўнгалыч.

— „Мэлай корэмыш лийшэмын улына аман“—Мичак лўдын пэлэшта.

Лум утларак кэлгэ. Корэм ышыкэш мардэж лумым чотрак пургыжтэн. Кушто иктэ тыгыдэ кож-влак мўндўрчын пирыла койын шолгылтыт. Кэнэта имньэ пурла могырыш савурныш. Ала могай кэлгэ корэмыш волэн кайыш. Вара шола могырыш шупшылын, тура курыкыш кўзаш тўнгалыэ. Адак волэн кайыш, адак кўзыш. Тугэ иктаж кум кана волэн кўзымэк тэрым шыгыр корэмыш пуртэн шындыш. Кўшнө кок могырымат тыгыдэ кожла шолгылтыт. Мичак дэн Микывыр шып гына шинчат. Ангысыр, кэлгэ корэм пундаш мучко йатыр каймэкэ, вэс кэлгэ торэш корэмыш шуыч. Волышт, кўзышт. Имньэ корэм сэр дэнэ кайаш тўнгалыэ.

— Алашам корным йомдарыш ала мо? Корэм сэр дэнэ тынарэ кайман огыл ыльэ,—манын, Мичак имньэ вуйыш ошкылэш. Корно укэ.

— Йомын улна, тыштэ нымогай корнат укэ. Имньэ сип лумым кэлын кайэн улмаш...

Поран куанымыла вэлэ койэш. Тэр йыр тёрштылын лум пёрдэш. Мардэж шучкын шўшкалта. Пичкэмыш.

Тыгыдэ кож гына, пирыла койын, кушто иктэ шолгылтыт. Нымолан ёрын, Мичак дэн Микывыр тарваныдэ ик вэрыштэ шогат.

— Чу!.. йўк шокта,—шола могырыш ончыктэн, Микывыр пэлэштыш.. Колыштыт.

— О-о-ой! О-о-ой! полшыза!—эркын шоктыш.

— Ала кө мэмнан сэмынак йомын ала мо?—Микывыр ойла.

— Ой, о-о-ой толза! О-о-ой! — адак шуйалтэн кычкырыгыч шоктыш.

— Тарвылдыш лэктын дыр. Мэмнам онталэн шкэдэкшэ намийнэжэ— Мичак лўдынрак пэлэштыш. Йўк чўчкўдыракын шокташ тўнгалыэ.

— Кычалаш кўлэш, ала йэн кылмэн кола,—Микывыр каласа.

Тыгай пораныштэ кушко кайэт? Ужат, чарнаш огэшат шоно. Шкат йомын улына. Ала кузэ тыжэч лэкман,—Мичак ёрын ойла.

— Тый тыштэ шого. Мый кычалаш кайэм,—Микывыр, тэр гыч волэн, пэлэшта. Тулупым кудадын тэрыш кудалта. Вара йўк шоктымо вэкыла ошкылэш. Лумышто йол пулвуйыш шумэш вола.

— Кола-а-а-м,—манын, Микывыр йўкым пуа.

— Шогал! Тыгэ ок йөрө. Тыгэ мэ коктынат вуйнам йомдарэна,— Мичак тудым чарынэжэ. Микывыр ойжым ок колышт. Шукат ыш лий, Микывыр койдымо лий. Мичак нымо ышташат ёрын шогэн кодо.

— Мичак! Мичак!—изиш лиймэк, Микывыр кычкырыгыч шокта.

— Кол-а-а-м!—ваштарэшыжэ Мичак йўкым пуа.

— Олымым йўлалтэн тул волгыдым ыштэ! — Микывыр кычкыра. Мичак тэр пундаш гыч кылдам луктын, изин-изин йўлалташ тўнгалыэ..

Микывыр йўкым колыштын, кашын тулым ончалын, ончык каа. Ошкылаш пэш йөсө. Лум кэлгэ. Корэм вончаш вэрэштэ. Йўк раш шокташ тўнгалыэ. Вара йэнжат койаш тўнгалыэ. Кылда йўлалтыэ тулым ужын, тудо тул вэкыла толаш тōча улмаш.

Нэлын шўлэштын, нойэн, пыкшэ ошкылын, Микывыр луманшэ йн дэк лийшэмэ.

Ончыкыжо 60 ийашрак, пондашан, лапкатарак марий эркын мийн шогалыэ.

— Ой, пэш йōра, пура йэн турашэм тольо. Илышаш кэчм улмаш. Кылмэн колымо дэч утлышым—йомшо марий куанэн ойла.

Коктынат тул коймашкэ ошкылыт. Адак ик шонымаш уло: куэ корным муаш? Корным тодыгайэнрак кайат. Курык чанга. Мардж лумым ўштын гына нангайа.

— Чу!... Тыштэ корно лийшаш. Тидэ кукшо кож дэч мўндўр огыл-марий куанэн пэлэшта.

Кайат, чынак корно улмаш.

— Тол!.. Корно тыштэ! — Мичаклан Микывыр увэртара. Йўкым колын, Мичакат, йўлышō олым кормыжым кид гыч шуэн, имньыжэ корнышко эркын йывызтатэн лэктэш. Угыч йоммо дэч, Мичак ик магл имньэ вуй ончыч йол шўмжō дэн корным кычалын-кычалын ошкыл кайа. Кунам ик кана имньым шогалтэн, йырым йыр тошкыштэш д, „Корно тыштэ улмаш“,—манын имньэ вуйым кўлэш мogyрыш виктар.

Микывыр йомшо марий дэн кутырэн шинчат. Ваш-ваш кутыра гыч иктэ вэсым палат. Марийын лўмжо Тарас улмаш. Калык туды Покось Тарас манын лўмдат. Кодшо кэнэжым тудо Кутко-солашэ кўтўм кўтэн.

— Йўдым тыгай пораныштэ мом кычал коштат? — Микывы йодэш.

— Кутко-солаш пойан Чмапи дэк кўтў окса налаш мийэнам ыле Тудо мыйым кум кэчэ шкэ дэныжэ ашныш. Пум йыгышым, шийа полшышым. Тачэ поран тўнгалыэ да, шийым чарнышна... Пошкуд йаллаш мийшым... Чмапи каласымэ йэнгым ўжын коштым... Йс тора огыт ул.

— Кўтў оксатым налын кэртыч мо варал

— Укэ, альэ пуэн огыл.

— Мом ойла?

— Изиш илэ, шийаш полшо, — манын, кучыш.—Мўшкўр тэмэ гынат йōра,—манын, мыйат полшаш кодым. Йодмыжым шуктыдэ с лий, ала пу кондаш имньыжым пуа, шонэм.

— Молан тачылан йэнгым ўжыктэн?

— Ала мом нунын дэн кутуршашыжэ уло. Тыгай пораныштэ че лажэ погынэн огыт шу дыр... Коч корно дэн кайаш тōчымō дэнэ шкэ Мэлай корэмыштэ йомын коштым,—Покось Тарас ойлыштэш.

— Умбакыжэ йоммо дэч лўдшаш укэ. Уна, йалыштэ тул койаш тнгалыэ,—манын, Мичакат тэрыш шинчэ.

— Пойан Чмапи могай погынымашым: ышта гын?—Микывыр шкэ сэмынжэ шона.

— Тидэ йалыш малаш пурашна вэрэштэш. Поран чарнымаш укэ. Йүд вошт кайэн, адакат ала кушто йомын коштына, —Мичак ойла.

— Пойан Чмапи дэк пурэн, койшыжым ужын-колын налшаш ыльэ—Микывыр шоналта.

Кутко-солашкэ койын лийшэмыт. Поран вошт лампэ тул, йомын-лэктын, изин гына койэш.

— Пойан Чмапи дэк пурышаш. Пурта мо?—Покось Тарас дэч Микывыр йодэш.

— Пурта дыр. Кунам ок пурто,—Тарас пэлэшта.

— Молан тый Пойан Чмапим сорвалэн коштат? Совет законнын нужналан полшымыжым колын от ул мо?—Тарас дэч Микывыр йодэш.

—Эй, лийшаш огылым ойлэт! Мый гайэм йорло пэш шуко. Чылажланат полшэн мом ситарэт?—ваштарэшыжэ Тарас ойла.

— Күтү окса погымэт дэнэ жапым вэлэ эртарэн коштат. Пашатар нэргэн йал дэн ончычак договорым возаш күлэш ыльэ. Договор лийэш ыльэ гын, оксам ончыкэт намийэн пуат ыльэ. Огыт пу гын, суд налын пуукта. Кызытат сутыш пуэн кэртат,—Микывыр ынгандара.

— Мый пичкэмыш улам. Тый ойлымэт сэмын ышташ гын, кнага шинчаш күлэш. Судыш вуйым шийын мый ом мошто. Тынар шонго лийнам, альэ мартэ судыш свидэчылланат коштын ом ул. Ончыкыжат судыш коштмо дэч йумо аралыжэ,—манэш Тарас.

— Йонгылыш ойлыштат, Тарас кугузей! Совет власть нужналан пойан кид гыч утлаш түрлын полша, түрлө йоным ышта. Закон—эртак йорлым аралымаш вэкыла возымо, налогын нэлылыкшэ эртак пойан үмбак возэш. Нужна йэнгын илышым нөлташ түрлө полыш пуалтэш. Молан тый тошто сэмынак илынэт, шкэ вүрэтым пойанлан йүктынэт?

— Эй, илышым төрлэн от кэрт... Пойан дэн нужна ончыкат лийыт. Кидысэ парньат, чодраштэ пушэнгат ик төр огыт ул,—Тарас шкэ муржым мура. Микывыр дэн Тарас йатыр кутырат. Тарас тоштэмын. У илыш корныш тудым савыраш куштулго огыл.

Кутко-сола йалыш шуыт. Поран шангысэ гайак талэ. Пасу капка воктэнэ мардэж изи курук нарэ лумым чумырэн. Пыкшэ, лумым кэлын йалыш пурат. Йал калык малат. Кушто иктэ гына ламбэ тул койэда. Урэмыштэ йэнг коштшо укэ. Кунам ик кана капка йүмал пий опталтыгыч шокта. Адак мардэж шүшка.

— Тарас кугузей! Ойлымэм пылышэшэт пыштэ. Кызыт пойан шинча ончэн илаш намыс.—Пичкэмыш улам—манат гын, корным ончыктэн пуышо улыт. Комунист, комсомол, учичыл полшат. Мыйат мөнтгө пөртылшэмла тыйым угыч ваш лийаш төчэм... Кызытэш тидэ кутырмамын Пойан Чмапизтлан ит ойлышт. Кө улмэат ит ойло,—Микывыр ойлэн чарна.

— Тэвэ Пойан Чмапин пöртшö!—Покось Тарас кидшэ дэн ончык-тэн, тэр гыч волэн, окна волгыдышкыла ошкылэш.

Пöрт тураш шогалыт. Окнам „шолт-шолт“ пэралтымэ йүк шокта. Вара Тарас капка дэкыла мийэн шогальэ.

— Кө?—кудывэчэ вэлнэ пöрийэнг йүк шоктыш.

— Мый тольым, Чмапи,—Тарас пэлэштыш.

— А-а! Тарас улмаш. Кушто йомын коштыч?

Капка түкө шупшылмо йүк „шылдэ-шолдо“ шоктыш. Калитка „кычыри-ик“ почылто.

— Корным йомдарышым. Ужат, поранжэ могай. Йöра поро йэн тураш тольо. Тэвэ корно үмбалнэ шогат. Укэ гын кылмэн колаш возэш ыльэ... Нунат пöртышкэт малаш пурташ йодыт. Пуртэт мо?—Тарас йодэш.

— Кө улыт?

— Корно йэн...Эртэн кайшэ.

— Корно йэным пуртымаш укэ. Ала могай йэн толмо тат лийэш

— Вашкэ кай, кутураш полшо. Сатузо улыт, сату опташ кайат ман!—Микывыр Мичакым поктэн колта.

Сатузо манмым колын, Чмапи нуным пурта. Чмапин суртшо күжгү Кудовэчыжэ сондык гайэ. Чыват лэкташ рожым ок му. Оралдыжэ сорта гайэ ик төр, чаплэ пөрньа дэнэ чонгымо.

— Пар имньэ дэн кайшым кужак ваш лийда?—Чмапи йодэш.

— Мэлай корэм вэс могырэш... Пэш ийаланэн кудальэ. Могай йэнг улмаш гын?—Микывыр йодэш.

— Чодра пашаштэ шогышо. Ожно вүд дэн чодрам шкэ волта улмаш. Кызытат пойан ила... Мый пэш лүдым. Корным йомдаратан шонышым. Тыжэч пэш руштын кайышт,—Чмапи кутура.

— Тошто койшыжым кызытат мондэн огыл улмаш. Мэмнам тэвэ тошкэн кудалэш,—Мичак пэлэшта.

Нойшо ымньэ ышыкышкэ, лэваш йүмак, пурэн шогальэ. Пöрт гыч понар тул дэн шонго кува лэктэ. Мичак имньэ туараш кодо. Мольшт пöртыш пурышт.

Пурымэк Микывыр тунамак малаш вэрым кычалэш. Пöрт көргым йыр-ваш ончалын, сөлдраш күзаш шона.

— Чайым от йү мо?—ватэ йодэш.

— Огым. Омо пэш пызыра. Йамшыкэм йүэш гын вэлэ. Мый шканэм шокшо вэрым муым—манын, сөлдраш ончыктэн, Микывыр нэршын койын ойла. Сөлдраш күзэн возэшат, малшыла койын, кийа Кунам ик кана нэр йүк дэнэ „лыр-лор“ лоргыкта.

— Ай омылан талэ улмаш, малэнат колтыш,—Чмапи ойла.

Микывыр сөлдра үмба ч йышт гына ончэн кийа. Пэш колыштэш Пöртыштö иктаж лу йэн погынэн улыт. Кутурат. Коклан Чмапи уна-влакшым, чашкаш тэмэн, шкэ шолтымо арака дэн сийла. Устэмбалнэ шопо ковышта дэн шыл. Кочкыт, йүт. Пэлэ руштшо улыт. Йылмышт пэш лывыргэ. Тавалэн-тавалэн ойлаш төчат,

— „Ай ондакрак пурашэт улмаш,—Микывыр шоналта:—тыштэ мо лийшашыжым чылажымат шинчэн налам ыльэ. Йора альэ поран полшыш, укэ гын, нымо уждэ, эртэн кайаш вэрэштэш ыльэ. Умбакыжэ мо лийэш гын?—

Кутурат. Иктэ ойлэн ок пытарэ, вэсэ коклаш пура. Пойан Чмапин ойлымо годым гына сайын колыштыт. Чмапи кутураш талэ. Ок вашкэ. Кугу йүкшо дэнэ пэрэн-пэрэн гына пуа.

— Совет властым мый пэш йоратэм. Лэнин патрэтшым пырдыжэшэм йалыштэ никö дэч ончыч сакэнам. Тыгай чаплэ патрэт көн уло гын?—Чмапи патрэтым ончыкта.—Кугужан власть лийжэ, мый тачак йамдэ улам. Кугужа патрэтымат йомдарэн ом ул, тыштак—уна, тэвэ ончыза,—Лэнин патрэтым нөлталын, йүмалнэ кэчышэ кугужа патрэтым ончыкта.

— Чу! Ит лүшкө! Пэш кычкырэн ойлэт. Йэнг колэш,—сөлдрашкэ ончыктэн, Чмапилан ик йэнг пэлэшта.

— Ок кол. Колшо гай мала. Колэш гынат, тудо осал йэнг огыл. Сатузо. Сату опташ кайа. Тудын шонымашыжэ мэмнан гайак лийшашлык... Айда, ойлышаштам ойлыза! Адак ик чашка гыч пэралтыза! Арака чаплэ. Окшак Павыл ватэ шолташ мастэр. Ак, поран мэшайыш. Шонымо йэнгэм чылаштымак чумырэн ыжым кэрт... Улыж дэн сита. Тачысэ кангашнам толдымыжлан шаркалэда,—Чмапи кутура.

— Эй, Чмапи изай! Тошто саман лийэш ыльэ гын, тыйым кызыт волостнойлан шогалтэна ыльэ — шүкшү мыжэран, каза пондашан, какшийрак марий пэлэшта. Ойлымыжо годым Чмапи шинчаш пийла онча.-Мом шүдэт, тудым ыштэм, тулыш пураш шүдэт, тулыш пурэм—тудын шинчажэ маншыла койэш.

— Калыклан мыйын нымо осал ыштымэм укэ,—Чмапи манэш.—Эрэ пурым гына ыштэм. Совет власть нужнам чамана маныт. Нужнам мый колэн кө чамана гын? Чужган Когойым налына, — кидшэ дэнэ каза пондашан марий вэкэ ончыкта,—Кодшо шошым тудын урлыкшо укэ ыльэ. Урлыкым пушым. Ангажэ куралаш имнэм пушым. Ом полшо гын, ўдыдэ кодэш ыльэ.

— Тугэ мо, Когой?—Чмапи Чужган Когой дэч йодэш.

— Тугэ,—Когой эркин пэлэшта. Пэлэштышыла, ончыч Чмапим ончалэш, вара молым йыр ончэн вуйжым савыра. Ала „тугэ“ манаш кэлша, ала вэс сэмын ойлаш күлэш, ом шинчэ, полшыза — манын Когойын шинчажэ ойлышын койэш. Шкэ вуй ушыж дэн Чужган Когой шонэн ок мошто. Шкэнжым вуйжыгэ, капшыгэ пойанлан ужалэн пытарэн. Садылан Чмапин „тугэ мо?“ манын йодмыжлан, шоналтыдэ „тугэ“ манаш вашка.

— Тугэ огыл. Чмапи ик урашым Когойлан полшэн гын, тэнтгэашым туд лэч кушкэд налын. Шуко вүржым йүн. Айдэмэ койшыжым чылт пытарэн. Когойым вольыкыш савырэн,—Микывыр шоналта.

Сөлдра үмбалнэ киймыжла, Микывыр эркин-эркин пөртыштö улшо йэнгым палэн налэш. Ваш-ваш кутырма гычышт иктэ-вэсыштым

палдарат. Пойан Чмапим ончымыжо годым Микывырлан марий пэт Н. С. Мухинын почэла-мутшо ушэшыжэ возэш:

Осман Вёдыр йаллан иктэ—

Сёсна сэмын чот тырлэн,

Шүргө чурий, брат вэлэ.

Тулшол гайэ йошкаргэн.

Онлашыжэ чылт укэ гай:

Онэшыжэ пижын ваш.

Мүшкүр кугу, мёдо - вуй гай,

Эрдэ күжгө — чылт шоваш.

— Ай пэш кэлша, лачак Чмапин патрэтшэ,—Микывыр шонага. Пойан Чмапи кулак шотыштэ коштэш. Вүд вакшыжэ уло. Ожно э-вытшат улмаш. Чэркэ старыстылан шога. Пашажым йэнлан тарэн ыштыкта.

Логин Ивуш—кугу, таза капан, шэм пондашан марий. Ожно воостнойлан коштын. Чодрам кугун вүдыш волтэн ужалэн улмаш. Тоито кугу төра дэн ваш коштын. Зэмский начальныкым, становойым ымошат ом шотло ыльэ, губэрнатыр дэн ваш коштам ыльэ, — маын моктана. Совэт власть Логин Ивушым лывыштарыш. Улак вэрыгэ, чодраштэ, прэээ куп покшэлнэ, Ивуш арака заводым почын, арка дэн пэш чот торгайаш тўнгалын улмаш. Чойан воз дэнэ, кабак арка укэ годым, Озангышкэ аракам шупшыктэн. Возшым муно воз сэмын пидэш улмаш. Тугэ арака ужалымэ дэнэ Ивуш пэш пойэн улмш. Нужна ий годым, йнғын кочкаш шэм киндэ укэ, рокым кочки— тудын калач пытымаш укэ улмаш. Тунамак чумур оралдыжым 20 уд киндыла угыч ыштыктэн. Арака шолтымыжым шижыч: вич шдö тэнгэ штрапым тўлыктышт, ўмбачшэ кок ий чурмаштэ шинчэн наьэ.

Чужган Когойын койшыжым ужна. Тудо пэш йорло: пöртиат укэ, пошкудышто-кушто шуэш, тушто илэн коштэш. Киндыжэ сьэн огыл да, уржа озымжым май тылзыштак Пойан Чмапила 5 уд уржала ужалэн. Йэшыжэ ватыж дэн 3 ийаш азажэ вэлэ. Тэлым потшкэмым тумуштэн коштэш. Нымогай погыжо укэ. Нужна ийытэ чыла ужалэн кочкин-йўын пытарэн. Пойан шинчам ончэн, ўмўрэшкэ пойан кидыштэ ындыралтын пий олмэш пэрныл коштын ила. Поан ваштарэш пэлэштэн ок мошто. Чужган Когойым кэч кузэ мыскылэ, эч кузэ лўмжым шўктö, сырыктэн от кэрт. Чылт шўмдымö гайэ лийы

Йоштроп Роман-какширақ, изи капан, вичкиж шўргö - вылыан вуй чытырышан, важык онлашан марий. Пэ-эш ожно нур гыч кылам шолыштмылан тудым чоныш витымэш кырэн улыт. Тулэч вара вуко чытыраш тўнгалын, онлаш лужо важык лийын. Ожно конторлатэ писыр лийын коштын. Кызытат йал-совэт сэкрэтарлан шога. Чи марий. Оксам пэш йöрата. Оксала ватыжым ужалмэ дэчат чакныашлык огыл. Озанлыкшым кугун огэш кучо. Имньжымат ужалш. Кызыт имньыдымэ лийаш сайрак-манэш. Пасу пашам эртак тарэн ыштыкта. Ик сэмын ончэт гын, нужна йэн манын шонэт. Тугэ шоваш йонгылыш. Йоштроп Роман кидыш окса пэш сайын пура. ал

совэтыштэ сэкрэтарлан шогымо пашатар дэн вэлэ ок илэ. Адак вак-атлан коштэш. Прощэньым возкала. Судыш коштшо-влак кангаш налаш Роман дэк пэш мўндўрчат коштыт.

Ик йэнын койшыжым Микывыр нигузэат палэн налын ок кэрт. Моло йэнг кутурмо годым тудо кўвар ўмбалан сукалтэн, вуйжым омбалан кумук пыштэн шинча. Йёра, Пойан Чмапи полшыш.

— Бачышка! Кыньэл, молан кутураш от полшо? Пэш руштыч мо?—Чмапи тудым шупшкэда.

— Тэвэ кё улмаш, — Микывыр шоналта: — куж-ўп попат тышкэ толын аман?

— Руштын ом ул. Альэ кэртам. Кондо йан адак ик чашкам!— кыньэл шогалын, лўнгэн, Чмапи дэк кидым виктэн, сёснала энгырэн, поп пэлэшта.

— Чытэ, йўаш шуат! Ончыч кутураш полшо. Тый эрэ калык ўмбалнэ коштат, йэным утларак шинчэт. Тый дэкэт йазык касарашат мийат. Тэнийлан Совэтыш прэдсэдачыллан сайлаш кё кэлша? — поп дэч Чмапи пэрэн колтымыла йодэш.

— Кё манат? Прэдсэдачыллан мо? Тый дэчэт сай йэным ом му. Родо-шамыч! Чмапи прэдсэдачыллан кэлша вэт?—поп йодэш.

— Кэлша!—рўж шоктыш.

— Шого, тый йонгылыш ойлэт. Шич, укэ гын пурэн кайэт,— лўнгэн шогышо попом Чмапи тэнгылыш волтэн шында.

— Йўшө попом ида колышт. Шуко кутырман огыл. Мыйым прэдсэдачыллан шогалташ манын шоналташат ок кўл. Пойан, кулак манын. Совэт власть мэмнан гайым айдэмэ шот гыч луктын... Мыйын шонымашэм тыгай: Совэтыш прэдсэдачыллан Чужган Когойым сайлышаш. Ойым колыштшо йэнг. Нужна, сурт пэчыжат укэ. Комунистат тудлан тупуй огыт лий... Тугэ мо, Когой?—Чмапи йылмыж дэн пэрэн-пэрэн пуа.

— Тугэ!—шоктыш.

— Мэмнан ойнам колыштат?

— Колыштам,—шоктыш.

— Тошто прэдсэдачылжэ ок йөрө мо? Тоштыжымак кодышаш,— ик марий пэлэшташ тчыш.

— Чымач Пётырым кодаш манат? — шинча ошыж дэн марийым ончалын, Чмапи кычкыралэш: — Чымач Пётыр пужлаш тўнгалын... Кодшо шыжым мыйын ужалышаш ушкалэм ўмбач налогом шотлэн луктын. Мыньарэ ойлышым вэт. — Чыла вольыкым ит возо, налогом кугун ит шотло, — манын. Ўчым ыштыш, ойэм ыш колышт... Чымач Пётырым прэдсэдачыл гыч лукташак кулэш. Ўмаштэ тудым мэак шогалташ полшышна, тэний мэак сўмўрэн шуэна. Пошкудо-шамыч! Тугэ огыл мо?—калык дэч Чмапи йодэш.

— Тугэ!—рўж шоктыш.

— Чужган Когой прэдсэдачыллан йёра вэт?—

— Йёра—шоктыш.

— Сэкрэтар жылан Йоштроп Романымак кодэна. Йөра вэт, калк-шамыч?

— Йөра, пэш йөра,—шоктыш.

— Тудо альэ маркэ мыланна осалым ыштэн коштын огыл. Эй колыштшо йэнг. Мэат Романым огына мондо. Шорыкйол парэман үшкүжым шүшкүлаш шонэм. Ик шэнтгэл йолжым Романлан вэрштарэм. Роман мыланна ончыкат күлэш лийэш. Кнагалан кэртэш. Коунист дэн пырляа кошташ шотым муын. Мом шонымыштым чпа шинча... Тугэ вэт, Роман?—Чмапи йодэш.

— Тугэ,—шоктыш.

— Полшэт мо?

— Полшэм,—шоктыш.

— Комунист-шамыч прэдсэдачыллан көм йамдылэн улыт? Ила колынат?—Чмапи йодэш.

— Колынам. Йошкар салтак гыч толшо Эчаным,—шоктыш.

— Тэвэ уна, колыда?... Молан йөра мыланна тугай йэнг? Лоин Ивушым ожно арака дэн кө кучыктыш? Вич шүдө тэнтгэ штрапым Ивушлан кө түльыктыш? Эчан огыл мо?... Тугай локтызым пушын шуаш күлэш. Комунист, комсомол дэн пырляа коштшо йэнг ынжэ лий. Калык-шамыч! Шэккланыза: прэдсэдачыллан йошкар салтак Эчан цогалэш гын, мэмнан илышна пыта! Тугэ огыл мо?—тул шол гай йшкаргэн, орышо гай төршталтэн, Чмапи кычкыралэш.

— Тугэ!—рүж шоктыш.

— Роман! Тый кузэгынат Эчаным корангдаш полшо. Ондаэн йүктэн, тудым осалыш лук. Альэ иктаж вэс йоным му. Рвэзэ йэним ондалаш нэлэ огыл. Тугэ мо, калык-шамыч?

— Тугэ!—шоктыш.

— Роман! Тый сэкрэтар улат. Кидыштэт түрлө кнага улыт. Сээт права дэч корандымэ йэнг спискым шэкланэнрак возо. Йонгылыш мэмнам пуртэн ит колдо. Кузэ ыштышашыжым тый шкат шинчэ... Тугэ мо, калык-шамыч?

— Тугэ!—шоктыш.

— Мэмнан кангашна ындэ пытыш. Ойна пэнтгэдэ лийжэ. Канш тунгалмэ сагатна пийалан лийжэ... Толза, үмбачшэ ик чашка гыч аакам йуы колтэна!—Чмапи ойлэн чарна.

Адак йуыт, кутурат. Йуумым, колын попат ылыжэ.

Микывырын шэржэ тэмэ. Сөлдра үмбач волэн йамшыкшым нчалэш. Волгыжын огыл гынат, вашкэ кайнэжэ. Мичак дэн Поксь Тарас, ик чашка гыч аракам йүмэкэ, тунамак малаш возын улг. Мичакым Микывыр кычкырэн кыньэлда. Шукат ыш лий, лэктынт кайышт. Капкажым Тарас почын колтыш. Каймыштым Чмапи ышт шиж.

Т... салаш шумэкэ, комунист погынымаштэ Микывыр ужмо-кымыжым каласэн пуыш. Кутко-солашкэ совет сайлаш Микывырымк ойрэн колтышт.

Микывыр йорло-шамычим погэн, чыла ойлэн кышкыш. Совет сайлымэ годым поян тўшкан шонымышт мучыштыш. Прэдсэда-чыллан йошкар-солтак гыч толшо Эчаным сайлышт. Йоштроп Романым сэкрэтар гыч луктыч. Тудын олмэш комсомолышто шогышо Кыстинчим сайлышт.

— Эк, мучуштыш!.. Ала могай локтызыжо пашанам пужгалыш,— манын, поян Чмапи, вуйжым кумук сакэн, шойа корэмжым удурэн, Совет пөрт ончылно шолгылтэш. Пырдыжэш пижыктымэ спискыштэ шкэ лўмжым ужын: „Эк, локтызо-шамыч! Пуртэныт улмаш. Совет правам мыланэм огыт пу,“—манын, пўжым пурын, сырэн пэлэшта.

— Тэвэ мый нунылан спискым ончыктэм! — манын, корно ўмбал-нысэ пушкудырак имнэ шурым налын, Чмапи шкэ лўмжым списк-ыштэ лавырта.

Йошкар-ола к-н, Павыл-Солаштэ, Йал Советыш сайлат.

Кө ваштарэш? Кидым нөлтыжө!..

К. Ф. Смирнов.

У УЧИЧЫЛ.

(Ойлымаш)

Пүкшөр йал школышто коло ий утла шонго учичыл туныктэн ылыш.

Иван Тропимыч йоча - шамычым ёшкэ лұмыштым, памильыштым, чывыла удыркалаш, кэвйт омаса вуйышто возымашым лудэдаш, пушаш - налшаш оксаштым шотлэн, пырдыжэш пор дэр возкалаш вэлэ туныктыш. Ик сэмынжэ тидыжланат таум ыштыдэ ок-лий, вэс сэмынжэ Иван Тропимыч Пүкшөр йалысэ тунэмшым күлэшлан туныктэн огыл.

Иван Тропимыч тыгэ туныкта ыльэ. Тунэмшэ кокла гыч иктаж нэр йогышаным кычкырал луктэш - да, йа задачым, йа почэла-мутым йодэш; а тидэ нэр йогышэт ик ойым пэлэштыдэак, умшажым ик вэлыш - да вэс вэлыш шупшкэдэн, нэржым овартылак эртар. Иван Тропимычын кидыштыжэ линьэка. — Ну?... Адакат нимом от шинчэ?.. Тэвэ! — манын мушкындыжым рүзэн кычкыраш тўнгалэш. „Сосна!“ — Лоч! йоча вуйым. Йоча шортэш, шинча вўдшым тувыр шокшыж дэн ўштэдаш тўча. Укэ, Иван Тропимыч тидын дэн ок тэм, тудо пылышым чывышталын урэмыш чумал луктўн колта. Иван Тропимычын тугай койышыжо шонго - шамычлан пэш кэлша ыльэ — „Ну учичыл! Шинча ончалтышыж дэчат лўдыт. Тыгак күлэш! Моло сэмын йоча - шамыч дэн кэрдат мо? — манын моктат ыльэ. Иван Тропимыч рэволютсо жапыштэ колыш, вэрыш вашкэ тудын олмэш вэс учичылым колтышт.

Иван Тропимычым крэсаньык - шамыч „учичыл“ манын лўмдат ыльэ. У учичылым „лавра мэтэрка“ манын лўмдаш тўнгальыч, йужыжо „йолташ Алэксэйэв“ манаш тўнгальыч, Сэргэй Митропаныч манын иктат огыт ойло, тудын ўмбак крэсаньык - шамыч шўрын, шинча ошо дэн ончат: у йэн, йумо сэрлагэ, могай тудо, ала адак комунист.

Йолташ Алэксэйэв толмыж эрлашыжынак кужо ўп Микальалан — „школ гўч йумўн туныктымо кнагаэтым погэн лэктын кай, йолэтым школ ончык ит пыштэ“, — манын поктэн колтыш.

Крэсаньыклан тыгай койыш ыш кэлшэ. — „Ок - күл мыланна тидэ учичыл, ок - күл“ — маньыч.

Сэргэй Митропанычын туныктымо жапшэ шуун, тўнгалаш вэлэ, йоча иктат школыш огыт тол. Гачэ укэ, эрлашынат укэ, мом ышташ? Вачэ - гочшо шўкшў мыжэржым сакэн, Сэргэй Митропаныч сурт йўда пурэн коштэш.

Кугу пондаш Тайла дэк пура. Митропаныч ойлэн мошта. Тайлалан иктым - да вэсым ойлэн, тунэмме пашаш ойжым савурыш.

— „Тайла кугуза, йочат уло?“

— „Уло!“ — манэш Тайла.

— „Школыш тунэмаш молан от колто?“

Тайла санга йумашчэ ончалын, вуйжым рүзалтэн, чойан пэлэшта:

„Мый Васлим поп дэк тунэмаш колтэм!“—

— „Поп дэк?! — Алэксэйэв öрын кычкырал колтыш.

— „Поп тудым йумын кнага лудаш, йумын күштымö сэмын илаш туныкта, тыйжэ молан туныктэт? — манын, Тайла кугуза шыдын кычкырал колтыш.

— „Мый?“ Сэргэй Митропаныч öрын ошэм кайыш, öрмыж дэн нимом ойлэн ыш кэрт. Олымбак волэн шынчэ, вара лыжган ойлаш тунгальэ. Мый тыйын йочатым илышлан туныктэм, илышын сайжым палаш тунгалэш, ындэ ожнысо илышэт огыл, у илыш, садлан ончыко сай, ласка илышым кузэ штыман, түрлыжланат“. Иатыр ойлыш Сэргэй Митропаныч, тугэ гынат Тайла кугузан шонго кумылжым савырэн ыш кэрт. Ик пörтым кодыдэ, тугэ кошто. Кум кэчыштэ пүтүнь йалыш коштын савырныш. Йужо вэрэ ынглышат лийын! Адак вуча. Эркын, эркын, йоча - шамыч школыш погынаш тунгалыч. Сэргэй Митропаныч арньа туныкта, тылзат туныкта.

— „Öрмаш вэлэ“, эрдыжым кырэн - кырэн пошкудо марий коклаштэ Тайла кукуза кычкыра,—Кайэм мый тыгэ школ воктэн, ончэм; йоча-шамыч туныктышо дэн ратдэн шогалын кидыштым күш нölтыштыт, шэнгэк - ончык лупшалтыт, капыштым тодыштыт, тэвэ тыгэ ыштал“,—шонго капшэ дэн штэн ончыктылэш.

— „Ончэн öрат! Ушэт кайа“!

— „Могай пайдажэ? Молан вара кидым рүскэдылаш күлэш. Тидэ туныктымаш мо? Йочам мэ тидлан школыш колтэна мо?“ — иктыжэ вэсыжэ кычкыраш тунгалыч.

Ик пайрэм годым, урэмыштэ, пөрньа үмбалнэ, калык йатыр погы-нэн, Сэргэй Митропаныч дэн мулланэн шинчат. Кугу пондаш Тайла йодо:

„Молан вара йоча - шамычым, кид — йол рүзкалаш туныктэт? Школышто тидлан туныктыман мо? Сэргэй Митропаныч тул гай писэ шинчаж дэн чылаштымат ончэн савурнэн, кумда сангажым куптыр-далын, шуэн ойлаш тунгальэ. „Йолташ- шамыч, тидэ воштылмаш паша огыл, тидэ кап - кыл тазандаш шталтэш. Оласэ школлаштэ шукэртсэк тидэ паша кайа“.

Чылан шып лийыч, Сэргэй Митропанычым лүйэн ончэн колыштыт.

„Таза капыштэ, таза чон! — кычкыралын, туныктышо ойжым кошартыш.

— „А чын вэт, йоча годымак таза лийат гын вэлэ, пэнгьдэ кап-кылан марий лийат“ — манмэ шоктыш.

Кэнгэжым Сэргэй Митропаныч ола - гыч кугу мэчѳим налын кондэн, пудбол модышлан йоча - шамычым туныктэн. Рушарнья йыда Пүкшөр йалысэ йоча погынэн, лүшкат, модыт, воштылыт.

— „Киамат - шамыч, модышым муныт, йолыштым кырэн пытарат“, — ышкэ сэмынжэ Тайла шулэн шолга.

Мэч көшкө күзэн кугу пүгыла кагыргэн вуйыш, йа тупыш волэн вочмо годым, калык шу-у-у-у воштылэш.

— „Пөтыр, ит малэ!“.

— „Йыван, чот чумал!“ — калык кычкыра, воштылэш.

Вэс ийын школышто түрлө мастарлыкклан туныкташ тунгальыч. Калык өрын. Мом төчат, мо лийшаш - гын? Шошым Сэргэй Митропаныч калык погынымаш дэч школ пакчалан мландым йодо. Мландым налын, тунэмшэ йоча - шамыч дэн пакча саскам шындыш. Тидым ужын крэсаньык - шамыч: „Мо азырин, учичыл крэсаньык лийын!“ — манын азаплаш тунгальыч. Шыжэ толмэк йоча - шамыч шындымэ саскаштым погэн, школэш вѳиставкым ыштышт.

Крэсаньык - шамыч йөршэш аптранэныт. Нунын парэнгышт олма гайэ. Сэргэй Митропанычын чунгыла гайэ. Тунэмаш тунгалмэкэ, школышто йоча - шамычым кэчывалым шокшо кочышым пукшаш тунгальыч. Школысо илыш вашталтэ. Ожнысо койышэт шэнгэлан кодо.

— „Йоча - шамыч илышэт мўкш илышла вэлэ койэш“ — манын ойлаш тунгальыч. Пошкудо йал марий - шамыч шошымлан плугым налэдаш тарванымэкэ, Сэргэй Митропаныч йал - совет вуйлатышэ - дэн пырля олаш кудалын, Пүкшөр йалыш кум плугым кондыш. Плугым йорло - шамычлан вучымэш пуышт. Ик плуг кугу пондаш Тайлалан вэрэштэ. Тайла кугызан йывыртымыжым каласэнат мошташ ок лий.

Тэлым рушарнья кас йыда Сэргэй Митропаныч калыкым школыш погэн, түрлө докладым ышта.

Кумшо ийэшыжэ Пүкшөрэш Сэргэй Митропаныч уло вийжым пыштэн йалысэ тэатырым почо.

Спэктакль ончаш изижэ - кугужо, ўдрамашыжэ, порйэнгжэ вигэ*) погынат, модмым ончэн мўшкыр лук пурымэш воштылыт.

Тылэч вара Пүкшөр калык Сэргэй Митропаныч дэн чот шўмланышт, йоратышт. Шонго Тайлат икшывыжым шкак школыш покташ тунгальэ.

Марий - шамыч йолташ Алэксэйэв дэк түрлө кангаш йодаш коштыт. Сэргэй Митропаныч ўдырамаш - шамычланат күлэш лийэ: „Марий дэн мом ыштыман, аракам пэш лөка, оксам карт дэн модын пытара?“ — манын йодшыжат лийэ. Митропаныч дэк кө ок тол гын. Митропаныч чылаштанат умылтара, кангашым пуа.

Шошым, вүд эртэн каймэнгэ, Пүкшөр йалыштэ мландым угыч вискалэн, шэлэдаш лийыч. Адакат Митропаныч дэк кангаш йодаш толыыч. Митропаныч содор, волосыш, тужэч олаш мийэн тольо, шукат ыш лий мландэ вискалышэ толынат шво.

*) Чылан.

Кэнгэжым тунэмшэ йоча-шамыч шүкшү партым, үстэл тэнгылым шкэ ачалаш пижыч. Ончэтат школышто, үстэл, парт чолгыж вэлэ шинчат. Марий пөртыштат у үстэл, у тэнгыл койэдаш тунгалэ.

Кугу пондаш Тайлат кидышкыжэ эргыжэ ыштымэ тэнгылым налын, пörдыктыл шога: „А чын вэт, айдэмэ лийыт! Тэвэ у учычыл могай улмаш! — шоналта.

ТРАКТЫР

(Пазарысэ выставкыштэ)

Пазар. Кугу йарминга.
 Ньогар сэмын йэг дүнга,
 Имньэ . . .
 Вольык,-түрлыжат,
 Шуко уло кэч можат.
 Орава дэн тарантас,
 Лаврам кэлын савырнат...
 Ор-йэг дэнэ-марийжэ
 Шыргыжалын куанат.
 Орат, лапкэ-кэвытлан,
 Түрлө арвэр-сатулан,
 Тошто марий манмыла:
 „Ачат-ават вэл укэ!“
 Ужалшыжэ ужалат,
 Налэдышэ налэдат:
 „Луатшымыр, вич жогыр...“
 Маным гына колыштат.
 ... Урэм мучко калыкэт
 Ала кушко вапкэштэш...
 Урэм покшэч

трактыр

Лаврам кэлэш, кудалэш.

Ышкэ кугу чойн-ора,
 Шикшым шэнтэк түргыкта.
 Марий имньым пэш кыра...
 Трактыр, эй, лургыкта!
 „Мызар кэртэш нангайэн?
 Йодэш марий өрмалгэн.
 — „Мызар кэртэш?
 Шүдө пуд дэн түжэм дэн!“
 Адак кугу тошкэмэш
 Тудак шийэш, куралэш,
 Пумат пүчкэш,
 Кылтам конда...
 Тэвэ тудо „ты“ манмэш
 Пашам ыштэн йалт шукта.
 Марий ончэн шогалтат
 Орын гына пэлэшта:
 „Эк, эк! тидэ имньылан
 Шүльбө ок күл пукшашлан!
 Айда, Корий, погынэн,
 Ойлэн ончо йална дэн!
 Оксам иктыш чумырэн
 Лийна вийан трактыр дэн!

М. М. Иванов.

А. П. Лэбэдьэв.

У ВИЙ СЭНГЫШ.

Кумда пасу. Лакатарак вэрыштэ Кўанзур кўсото уло.

Кўсото корно дэнэ тэркэ упшан, ош мыжэран йэнг пэш вашкэн ошкылгыч койэш. Тидэ—Эрбылат карт - кугыза.

Шукат ыш лий, садэ йэнг ото дэкэ лийшэмэ. Пушэнгэ йўмалсэ коптыра лышташым шыман гына тошкэн отыш пурыш. Кугу пистэ йўмак мийэн шогальат, тэркэ упшыжым кўшкө нөлтэн, каза пондашыжым нийалтэн, ала мом пэлэштылаш тўнгальэ...

Тудо отыштак Микалэ комсомолэтс пычалым виктэн пушэнгэ воктэн кўдырым вангэн шога. Эрбылат толмым ужын, Микалэ пушэнгэ шэнгак шылын шогальэ. Кугызан мом ыштымыжым чойан гына ончалэш...

Карт - кугыза удылын пытарыш. Упшыжым ныжылгын упшалын, пырысла, „чый - чуй“ йырваш ончалыат, пйстэ вуйыш кўзэн, кугу тормакыш шинчэ. Помышгычшэ вичкиж кўляш солыкым луктын, тормак мучашэш сакэн, волэнат кайыш... Ик вэк, вэс вэк ончалыат:

— „А йөра, пэш кэлшышэ лий, иктат ыш уж“ — манын, ото гыч сордор гына лэктын, йал мogyрыш кайыш.

* * *

Эрлашыжым лувуй погынымашыш поктэн куршталэш. Калык чумыргаш тўнгальэ. Микалат мом ойлымыштым шымлэш лэктын ошкыльо.

Орол пөртыштө пэш рўжгат. Тамак шикш каштала кэча, логар пундашэтым кушкэдэш, нэрэтым туга. Микалэ опса лукышто шыпак шинча. Эрбылат шукэртак толын, калык чумыргымым вэлэ вуча.

Калык погыныш. Эрбылат үстэл төрыш пурэн шогальэ. Логаржым чымалтарэн кокыралтышат, шыман гына ойлаш тўнгальэ:

— „Пошкудо - влакэм! Тэмдан дэнэ изишак кутыршашэм уло“.

Калык шыпланыш.

— „Мый тэнгэчэ озым аңам ончэн коштым. Пөртылшэмла Кўанур отыш, ала сакалымэ арвэрым сўмыркалэн улыт, манын ончаш пуршым. Пурашыжат йумака таратыш ала мо!. „Кугураакын“ пистыш мийшымат ончэм, үлнак ош солык кэча. „Кө тидэ солыкым сакэн кодэн?“ — манын, кидым шуйалтышымат, садэ солыкэт „луй - й“ вэлэ кўш кўзэн сакалалтэ. Мый ош йумо ончылан сулыкэш пурмэмлан, тушанак сукэн

возын кумалаш тунгальым... Мөнгө толмэнгэ, гачэ йудым тыгай омым ужым. Мый дэкэм ош кугыза тольат, тыгэ ойлыш:

— „Тэнгэчэ кучаш төчымö солыкэт тыланда кумалаш тарванаш йумын увэржэ лийэш. Калыклан кумалтыш ышташ ойло. Укэ гын, калыкда сулыкыш пура. Осал-влакат пэш лэктэдат. Йумылан огыда кумал гын, йумо кудалта“ — манэш. Тидэ кугызажэ йумын витнызыжэ аман: тудлан шотлан толэш... Чынак, игэм-влак, ындэ кок ий годсэк мэ нимомат пуэн огына ул. Мыйын шонымаштэм тэнэй ик кугу кумалтышым ышташ күлэш. Тэ, кукурак-влак, кузэ шонэда, ойлэн ончызал“

Калык, шүм кылткэн, колыштычат, кугун шүлалтышт.

— Мом шукыжым ойлаш? Кумалшаш. Тэнэй, йумёлан тау, киндына уло! — Йэпи кугыза пэлэштыш.

— Кумалаш! Кумалаш! — калыкат кычкыраш тунгальэ.

Микалат: — Тэвэ молан шонго пырысэт тунам пистэ вуйышто почанэ улмаш-шоналтышат, төрштөн кыньэлён, рашкалтарэн ойлаш тунгальэ:

— „Йолташ-влак! Эрбылатлан ида иньанэ. Тудо шойыштэш! Мый шкэ шинчам дэнак пычал дэнэ коштшэмла ужинам. Тудо солыкым шкэ сакэн. Йылт шойак мутлан инанэн кумалнэда!“..

Микалэ мутшым кошартэнат ёш шукто, Эрбылат кычкырал колтыш:

„А-а-а, комонисат уло ужат!.. Шурэн лукса, йумын кангашбём пудыртэн ынжэ шинчэ!.. Эша „йолташ-влак! — Нолнэр“..

Тудо кокла гыч йорло Пэтыр Микалён вэлкэ ойлаш төчыш:

— „Кумалмэ ок күл: Эрбылатын ойлымо паша лийын ок кэрт“..

Тудбмат: „Айда орадэ, тынар йорлэштынат, альат ушэт пурэн огыл: улыксыр*) пытынэт мо? Йумын ваштарэш шогэт?... Шып лий!“ — пызырал шёндышт.

Тидэ ок ситэ, кум поян-влак Микалым руалтыштат, шүй лодыш гыч түкэн, орол пёрт гыч луктын кудалтышт...

Микалэ, пудэштталтшаш гай чэвэргэн, йачэйкэ сэкрэтар дэкэ чымалтыш.

Йачэйкэ сэкрэтар дэнэ кангашышт: кузэ гынат кумалтышбём күрлаш...

Кэчывал эрталтымэк пөрийнжэ ўдырамашыжэ шолыт гына, кумалдыш вольбик налаш Эрбылат дэк киндым нумалыт.

* * *

Вэс эр. Пушэнгэ лышташ „гож-ж“ шокта. Коклан-коклан шэм пыл лапчык кэчэ йолым шойыштэн кайа. Урэмыштэ пий йүк дэн, төрза**) онгам „шолт-шот — шо-от!“ пэралтымэ йүк шэргылтэш. Тидэ комсомол Вачу погынымашыш покта.

Микалэ тугудлаштэ пасу гыч „ала мом“ күсэнэшыжэ пыштэн нумалын толэш. Урэм дэнэ күзышыжла Вачукуым ваш лий.

*) Йёршын.

**) Төрза—окна.

— Вашкэ покто, адак пашаш кайэн пытат“, — Микалэ Вачуклан маньэ да, вигак орол пөртыш куржо.

Калык эркын погыныш. Утларакшэ йорло - влак толын улыт. Эрбылат ок кой, тудо ышкэ манмыжла — „комонист кангашыш“ ок кошт. Ик поян Онтон гына, шинчажым „пытлоп да пытлоп“ кумэн — карэн шинча...

Микалэ ойлаш тўнгальэ:

— „Йолташ - влак! Тэ тэнтгэчэ Эрбылат ой дэнэ кумалаш ыштышта. Шоналтэн ончыза, кумалмэ дэн могай пайдам альэ маркэ муын улыда? Ончыкшат огыда му. Тэвэ мэ нужна ий дэч ончыч кок ий почэла пэш кугун кумалтышым ыштышна, садак нужна ий лийэ. 1927 ийлан Сэмык дэч ончыч могай кугу ага пайрамым ыштышна, адакат шурнынам шолэм почкэн кайыш... Кушто йумыдан порыжо? Кёлан кумалтышдан пайдажэ? Садэ Эрбылатланак вэлэ мўшкыржым оварташ йёра. Тудо садлан пэш тырша вэт! Мый ончыгэчэ пычал дэнэ коштшэмла шинчам дэнак солык сакэн каймыжым ужым. Тэвэ ончыза! Тудо: „солыкым кучэн кэртын ом ул“, манэш, а мый кучэнам...

Микалэ солыкым калык ончыко кудалтыш. Калык руалтэн налын ончаш тўнгальэ.

— Микалымытын тыгай солыкышт укэ, тидэ чынак Эрбылат сакымэ ужат? — ала могай ватэ йўк шоктыш.

Калык пэш тўслэн - тўслэн онча.

— „Э - эй, тидэ ончылийсэ кумалтышыштэ йомшо солык - с“. —

Мэтырпан Сэмон калыклан увэртарыш.

— „Чын - чын, тунам йомашыжэ йомынак шол!“ — вэсэ - влакат чогымалтышт. Калык рўжгаш тўнгальэ.

— Пошкудо - влак! Микалын мутшо чыныш лэктэш, — ик илалшырак марий ойлаш тўнгальэ. — Мый тыланда ышкэ илышэм гыч ойлэн пуэм. Тэвэ мыйын шочшэм огыт илэ, Эрэ колат вэлэ ыльэ. Мый тидлан мо чэркыштэ молэбыным ыштыктэнам, мо Эрбылат дэнэ отэш вуйын кумалын улына — укэ, эрэ каварат вэлэ. А ўмаштэ, ик тунэмшэ марий ўдыр аза ончымо нэргэн умылтармэ почэш, ончаш тўнгалнат, Эчукэм ик ийымат тэнэй кэнэжым эртарыш, тачат шўлэштэш...“

— „Чынак, родо - влак, мэ шинчалан койшо пашалан огына инанэ, шойаклан гын, инанэна! Мэ вэт сангалан тўкнымэш эрэ шинчам кумэн коштына, сангалан пэрна гын, шинчанам карэна!“ — Василий Йыван, салтакыштат шуко коштшо, у шотымат умылышо марий моло - влакым шылталыш.

Калыкат Эрбылатым умлэн нальэ.

— „Эй, шонго пий, Эрбылатат, альэ мом ыштылын!.. Сопкалшаш!.. Тачак уржам мёнгёш нумалшаш!.. Молойэс, Микалэ, молодойэс!“ — калык мўгыра.

Микалэ адакат ойлаш тўнгальэ:

„Йолташ - влак! Тынар киндыдам пёльк (иккана) погэн чумырэн улыда, мёнгёш нумалмэш, ышкэнан йал кўлэшлан пуэна: мэмнан по-

жар тарманна шүкшү улыт, пожар омаш төрлатышаш уло... Ала поро кумылда дэнэ тугайлан кодэда, шонэм“!

Марий-влакат ик жаплан өршын койын, шойа корэмыштым удйралыч. Вара иктыжэ-вэсыжэ чоғымалтэн — чоғымалтэн чыланат кэлшышт...

У вий сэнгыш. Ырвэээ вий сэнгымылан шыжэ кэчывал чэвэр кэчыжат утларак волгалтарэн ончалмэ гай койо. Олма пушто улшо кисажат — “пин-пин-пин, тара-тара-тара!“ йандар йужым пүчкэш-тарэн нунымак моктэн муралтымыла шоктыш...

— Пинь-пинь, тара-рак, кө кумалшэ, чылт дура-ак!

У мур-влак.

* * *

Ожно поян суртым ыштыктэн,
Пёрт вуйэшшэ чәрдак дән,
Микайлай законым луктын шушна,
Пашазэ дәнэ крәстән тыршымэ дән.

* * *

Курык вуйышкәт ом күзö ыльэ гын,
Пүртүсын сылныжымат ом уж ыльэ,
Совәт власть огәш лий ыльэ гын,
Илышын сайжымат ом уж ыльэ.

* * *

Вүт түрышкәт волалыым,
Олыкышкәт мийалыым,
Чэвэр пәләдыш погалаш;
Ўлыл мучашкәт вошыным,

* * *

Олыкшо сылнэ пәләдышыжэ мотор
Кәнәж-лай пагытыштэ,
Законжо сай ылышыжэ куштылго
Нәмнан рвэзэ пагытыштэ.

Йәгоров Сәмон.

Күшыл мучашкәт күзышым,
Комсомол йолташәм ужылдаш.

* * *

Айдызә лай, үдыр-влак,
Олыкышко кайәна,
Чэвэр олык покшәлнәтшэ
Күйшö мөржым погына,
Айдызә-лай, йолташ влак,
Комсомолыш пурәна:
Сай ылышым ыштәлаш
Мә тушакын тунәмына.

* * *

Сад пакчаным поч калкажым
Олма пәләдыш пагытыштэ,
Пүро йолташ комсомолыш
Рвэза-лай пагытыштэ.

Э П А Н А Й.

(Ойлымаш).

* * *

Эпанайын марла капкажэ „кочр-р-рин-к“! шоктэн пэл вэк почылдэш.

Кудывэчын пурла лукыштыжо кочажын быштымэ кугу шэм пөрт шикча. Кишан пөрт пөрньам товар тош дэн пэралдымэк йыгырла мура.

Жап эртымэ сэмьн шэм пөртат ош пөрт шотыш возын: тэм пөрт ко-макам пужэн рушла комака оптымо. Кудывэчэ вэк пырдыжым шүтэн кок обнап штымэ. Ик окнаштыжэ йандау олмэш шүвыроным шупышмо. Урэм вэ-лышкыла окна олмэш онгам шүказын пэтырымэ рожак кодын.

Комака воктэн кугу мушкылдыш волак шинча.

Капшаштэ тошто шовыр дэн шэм шовыч кэчылдыт.

Күвар үмбалап парньа күжгыт лавыра козырагын шинчын.

Тумо онга дэн штымэ үстэл үмбалнэ лапчыктэн лэвэдмэ киндэ тэркэ шинча.

Пөртыштө пунышкышо үпш чучэш.

Тидэ пөртыштө кочажэ дэн ачажэ сэмьнак Эпанаайт үмыржым эртарам...

* * *

Энэр вүд йүдшө-кэчыжэ чарныдэ йога. Жапат тугак эрта...

Акнаш колымо дэч вара 8 ийат эртыш, Окавиш эрэ мэрчэнрак ила...

Эпанай мэраңымат чоклыш, вольыкым луктын, отыштат кумал ончыш, Шэнтэл марий вэлнэ пэш мастар шинчан ужшо уло, манмым колын, тушкат мийэн тольо, садыгак Окави, сорта лэвымыла, кэчын шула. Кок ий годсэк түрөдашат шуэн лэктэш. Ик-кок кылдам түрөдэш да, ой, йыжынгэм пытыш, манын кылда воктэк энэртэнч возэш. Йужгынам шинчажат пэтырнымыла чу-чэш: шыри-вури вэлэ койэш...

Шонгэммашэшна изи эргына кушкын шуэш, манык вучэн илымат пы-тыш. 9 ийыш пурышо, аважлан тыгыдэ сомылкалап полшышо эргыжат кодшо тэлым шэдыра дэн колэн колтыш.

Шошым лэжыр руш майра толын йалыштэ йатыр икшывылан шэдырам пүчкэдэн кодыш... үмбач, үмбач ужыктышт гынат, Эпанай ватэ икшывыжлан шэдшра пүчкыкташ ыш мийэ.

Изэргэ колымо Окавийым адакат чот пизыральэ. Акнаш колымо дэч 11 ий вара Окавийат рокышко пурыш...

Йалыштэ түрлыжымат ойлат: иктыжэ-разым вармэ дэн колыш, вэсыжэ чикотко чэр дэн кошаргыш, манэш.

55 ийаш Эпанай кугыза чылт тулыкэш кодо. Окави, таза огыл гынат, сурт көргөсө пашам шылэш ыльэ. Вольыкым ончаш төчылэш, вудым кондэн пуэт гын, смаварымат шында, кочкашат шолда ыльэ.

Тунам пошкудо ўдырамашат толын-толын кайат ыльэ.

Ватыжэ колмо дэч вара Эпанайын суртшо йбршэш пустама: пбртышкб пурмат огэш шу.

Эпанайын мोगыржат ийын нелэмэш, паша шташат нелэ. Паша ышты-мэ шот укэ гынат, йозакым садыгак пэш кўрыт.

Кодшо ий йозак тўлыдымылан смаварымат орол пбртышкат ужалаш луктыч. Пошкудо Йэпрэм 3 тэнгэм огэш пу ыльэ гын, чайым шўкшў кбршбкэш шолташ тўкна ыльэ. Законжат нужнам тўвыт огэш чаманэ. Пашам штэн кэртмэдым огыт ончо, йозакым садак кўрынак кўрыт...

* * *

Ватыжэ колымо почэшырак Эпанай изэ ватымат налаш төчбн кошто. Ие йалыш мийэн ватылыкэш сбрасэн толын гына ыльэ, почэшыжак шбрлымб увэр тольо.

Ала йэн шбрбн, ала, шонго манын, ыш тол. Эпанай тулык икшывымат сutyшкыжо эргылыкэш пуртынэжэ ыльэ, тудыжат, тыйын нимо погэтат укэ, суртэтат сўмырлылэш, манын шбрлыш.

* * *

Эпанай, 60 ийым изиш вэлэ вончэн гынат, чылт чалэмын.

Тэлым, кэч пбртбш ождэт да, шокшо пбрт кумага ўмбалнэ тэк килдат. Кэнэж пашак чоныш пэш витара. Имньэ шонго, шога вуй кўртньб куралын-куралын сово ора гай вэлэ кодын. Эрдэнэ эрак оравам кычкэн, шэнтэлан шога вуйым шўдырыктэн пасушко куралаш лэктэш. Кок-кум кана анча йыр тока-тока савырна да, йыранэш канаш шинчэш. Шонго имньыжат вуйым сакалтэн нэрэн шога.

Имньылан шўлб олмэш утларак сола тўкна. Канаш шинчын Эпанай йа трупкам пижыкта, йа киндэ курикам, лачэ гыч луктын, пураш тбча.

Йужгынам тыгэракын кэчываллан канаш шичшэ Эпанай кас мартэ малэн колта да, имньыжэ каж гыч лэктын йырангысэ шудым кочкын коштэш...

Айдэмэ коклаштэ шонгылан пуру шонышак лэктэш. Шонгын орланэн куралаш төчымыжым ужын, шкэ анажым куралын пытарэн, пошкудо марйжак, эртэн кайжышла пурэн, Эпанай анамат шкэ имньыжэ дэнак куралын пуыш...

Ик кэнэжым Эпанай тўрэдаш пэш варап коддын. Калык тўрэдын кылатмат пуртэн пытарэн, Эпанай анча альбат тулыкла тўрэтдэ кийа.

Мўмам ыштэн тўрэдын огыт пу ыльэ гын, шурно пырчыжат йогэн пыта, вольыкат тошка ыльэ...

* * *

Тэлым йужо кас кынчыла шўдырышб ўдыр икшывэ Эпанай пбрт тичак тэмыт. Туштым туштат, мыскарам ойлат, коклан рўж воштыл колдат...

Йомакымат каласкалат. Пбрт мўгырэн вэлэ шинча. Эпанай кугызат йыдалым ышта. Красинным ўдыр-шамыч шкэ оксапшт дэн налыт. Пэл йўдат эрта, кыңчыла шўдыршб шамыч тугак рўжгат.

— Эпанай кугызай, күслэтым шүэртсэк колалдын огыл, шоктэн ончо йан,-манын үдыр шамыч Эпанайым сөрбалат. Эпанайат ишкэ гыч күслэм налын тошто мурым шокталда. Шкэнжын шинча вүдшө йога, логарышкыжэ мохлака толэш.

— У мурым шокто, у мурым,—манын үдыр-шамыч йодыт.

Эпанай икшывэ кумылым шукта, шонго парньажэ дэн у мырымат шокталда. Йужо кас рвэээ-шамычат гармонь дэн толын лүшкэн кийат.

Вэс урэм гыч шинчаш толшо үдыр шамыч йужышт Эпанай пөртөш малашат кодыт. Эрдэнэ шонго кугызалан смаварым шындат, вүдым тавэ гыч кондэн пуат, вольыклан олымым кышкэн кодат. Самырык-шамычын модын, воштылмыштым ужын, Эпанайат ожно йэш дэн илымыжым шоналда, тошто илышыжэ шинчажлан коймылак койэш.

* * *

Пич йуд. Шужышо пирэ урмыжмыла, коклан аза магырмыла шоктэн, урэмыштэ толкын мардэж мўгыра. Оралдэ лэвэдыш транчам нлталын, «ток-ток» шоктыктэн, мардэж пэралда.

Канка ончылнысо үйэ пу воштырат мардэж дэн, кэнэжым чодыра мўгырмыла, лўшка.

Олымбалан портышым шарэн, күпчык олмэш тошто мыжэрым тонэдын, вуй лўвакшэ шола кид совыжым чыкэн, аза шэпка воктэн Эпанай ватэ кийа.

Аза магыралда. Эпанай ватэ кандырам шүшшылын шэнкам рўпшалда.

Пэл йўдлан агытан шукэртак мурэн гынат, Окавийын омыжо тўвытат ок тол. Конга сангаштэ колэ умша лампэ изын йўла.

Кок кэчэ годсэк Эпанай йатыр вэрым шэрын коштын гынат, эргыжын кышашкэ возын огыл. Йэчэ дэн коштын, улнэн толын, Эпанай конга ўмбалнэ мала. Ала мом омыжо дэн мутланэн, вэс мogyрышкыла савырнэн возэш.

Кэнэга мардэж пуалын вара дэнэ тўкылмө омысам йэн пэралдымыла тўка. Йўкым колын, Окавийат, пожалтын, омеа дэк мийэн, колыштэш.

«Укэ. Йонгылыш лийым», манын кўргыштыжө шоналдэн вакшышыжэ мийэн возэш.

Пөртөнчылың йэн коштмо йўкла, кўвар она шылт-шолт шокта.

«Ой, ой, ой-ой!» кычкыралмэ йўклат Окави пылышыш солныш.

Тидэ йўкым колын, Окави төрштэн кынъэлын шогалэ.

— Ачажэ тарванэ йа. Пөртөнчылың йэн энгырымэ йўкла шокта... Түгө лэктын коштын ончо,—манын Окави малышэ Эпанайым тарватыш.

Эпанайат, ужгам содор чийэн, түгө лэктын нурыш.—Мардэж тўкымө йўкым колынат дыр,-маным Эпанай конга ўмбак кўзэн возо. Пўйа корэмыштыла пий урмыжмо йўк шоктыш.

Урмыжмо йўкым колын Окавийын шўмжылан «шыр-р-р» чучэш, мogyр коваштыжэ «копыж-ж» кушкэдла.

— Эй эргым, эргым, мо лийыч гын? манын кугун шўзалдэн ойгырэн кийа. Окави волгыжшаш годым ижэ малэн колда, омышэшыжат ала моат койэш...

...Акнаш вуй коркам маска кўчшө дэн катэн, вуй торыкным нула... Пул-вуй кэлгыт вўрым кэлын, Окави куй ўмбалнэ коштэш...

Пылышланжэ „авай, авай“ кычдырмэ йүк шокта...

Окави «порт!» пожалтэш, шинчын йырым-йыржэ ончылдэш. Акнаш укэ!..

* * *

— „Ачи, авый дэн коктын толмашэшэм ик тэрлык артана пуым пүчкэ-дыза“. Толмэкэм пум пазарыш нангайэм. Сакырат укэ, чайнат вашкэ пыта... Шылнат укэ...

Мый кас мартэ коштын ончэм: ала мэраным муам,—манын Акнаш пычалым налын, лачыпкэз изи курика киндым пыштэн, лэктын кайыш...

Бндэ кум суткат эртыш, Акнаш альбат укэ. Акнаш каймэ эрлашымак Окави, Опанас кува дэк мийэн, үштö дэн мужэдыктэн тольо. Опанас кува мужэдмэ толмашэш пурыш.

Кумышэшыжым Окави ногыт дэн мужэдшэ дэк мийэн тольо. Шар кү кышкымаш гыч коктытэ койэш, ик кана толшаш пура, вэс канажэ мүндырк каймым ончыкта...

Окави шкат шүртан имым налын, имэ нэрэш пурса гай киндэ нбнчыкым кэрын сакэн, мужэдын онча. Акнаш садыгак укэ.

* * *

Йалыштэ түрлө йүк-йүанат шокта. Йэмэла кува сай увэрым кондыш: «Окави ўдырэм, ит ойгыро: Акнашэт толэшак. Тачэ Микита кугыза вакш гыч тыгай увэрым колын толын: Морко вэч толшо суас корно гоч эртэн кайышэ пычалэ марий рвэзым ужын, вуйыштыжо мэран ушш, манэш. Очыни, суас тыйын эргычымак ужын...

Онтон кува йбршэш тупуй ойлэн коштэш: «Тарвылдыш, мэрангла койын, ондалэн Эпанай эргым Пирэ купыш нангайэн. Акнаш тужак кошаргэн».

«Ала Морко вэлнэ иктаж увэр шокта», манын эрдэнэ эрак Эпанай Морко вэлыш кайаш имнэ кычкаш лэктэш. Пүгым руалын шогымыжо годым, кудывэчыш пошкудо мари пурэн шогальэ.

— Шкэдак кычалын шотым от му, повэтэйым погэн, чодырам шэрын кычалын ончышаш күлэш,—манэшат, марий орол пörтышкб калык погаш кайа.

* * *

— Калык... Орол пöрт тичак.

— Айста, тарваныза, йэчыдам чийва, пычалдамаат налза!—Сэмон Йанык кычкыра.

Кблан кушко кайшашым кагашэн чыланат түшкан-түшкан пасушко кайышт...

Йүд вошт лум лумын, мардэж пуэн да, йэчэ кыша чылт пэтырнэн...

Кычалаш мийшэ шамыч кас вэлэш чыланат мбнгö пörтылыыч. Акнаш тугак укэ!..

Шортын - шортын Окавийын шинчажэ чылт йошкаргэн... Акнаш укэ...

* * *

Вич кэчат эртыш, Акнаш альбат укэ...

Эр. Чатлама йүштö. Ондри дэн ватыжэ пу дэкэ чодырашкэ мийэныт. Пуым тэрыш оптэн пытарымэк Оксинья оргаж лонгаш түгö лэкташ кайа...

— Микитан ачажэ тол, вашкэрак тол, манын Оксинья оргаж логга гыч куржын лэктэш...

Имным пүтыралын шогалдэн коктынат оргаж лонгаш пурат. Ончат чарарак вэрыштэ ала кё кумык кийа. Йэн дэч ёрдыштырак пычал килдэш. Йырым-йыржэ пёрт олмо кумдык лум таптыма, вэрын-вэрын вёр чүпчэн...

Оксинья дэн марийжэ кийшэ йэнгым сайынрак ончат, Акнашымпалат... Имныштым содор поктэн йалышкэ вашкат...

* * *

— Окави, тэндан пильада писырак чай, тачэ чодыра гыч сорн пуым кондышна да пүчкэдаш күлэш,—манэш Оксинья.

— Пильа, уна тэвысак, нал,—манэш Окави, омса түр лукыш счыкта.

— Акнашдан иктаж увэржэ шокта?—Оксинья, үстёл дэкэ мийэг Окави воктэкэ шинчэш.—Тошто йэн мут чынак улмаш: чодыра пылыша пасу шинчан манмыла, мээт тачэ чодра гыч ик увэрым кондышна...

Пёртышкё Эпанай пурэн шогальэ.—Могай увэрым кондышта? Впкэрак каласэ!...

— Тачэ мэ, Микита дэн, чодраш ну дэк мийышна. Түгё лэкташманын оргаж лонгаш пураш вэлэ тўналынам ыльэ, ончэм...

— Мом ончэт?.. Вашкэрак каласэ!—Окави иста.

— Ончэм оргаж лонгаштэ кийа... эргычак ала мо...

Тидэ мутым колын Окави йонгылэн кайыш...

Эпанай Окавин вуйжым нёлтён күчэн йүштё вүдым подылтынэжэ. Корка гыч вүд вэлэш... Эпанайжынат кидшэ чытыра вэлэ...

— Ындэ панам кэрым,—манын Оксинья лэктын кайыш...

Ивиш лиймэкэ Эпанайын пошкудыжо—шамыч погынаш тўналы...

* * *

Окави чэрлэ кийа. Шужышо азажэ үтэн кайэн магыра. Пошкдо ватэ шамыч лапчык дэп чизашым ыштэн азам пукшат. Окави кынэл шинчэн; «Акнаш, Акнашэм, ой эргым, күзэ тый дэчэт посна илэна?» манын азала агыра. Акнашым тойаш нангайаш пёрт гыч лукмо годым Окави адакатйонлэн кайыш...

Окави ыш тёрлавэ...

* * *

Руш кугужа нэмыч дэн сарым тўналын манмэ увэр толын шуо Шую жапат ыш эртэ, рвэзырак шамычым сарыш поктэн кайышт. Имным, оравам погаш тўналыч.

Эпанай кугызат шонго имныжэ дэн волостыш мийэн тольо.

Илыш койын нэлэмаш тўнальэ. Йозак нэлэ, чарныдэ калыкым арышкэ нангайат, йалыштэ 40 ийаш дэч самырык пёрйэн кодынат огыл.

Кок ий эртыш, сарын мучашыжат ок кой. Тэвэ тидэ, тэвэ туд колэн, манмэ увэр кэчын йешаралтэш.

Йатыр йэн сар гыч сусыргэнэт пёртылыч...

Адак ик ий эртыш...

Эпанай кугыза пылышышкат кугужам луктын шуышт манмэ увэр олныш.

«Саман вэсэмын, ала мо гынат лийэш», вуй ушыжо дэн Эпанай шона. Самырык шамыч түрлымат ойлыштыт. Пронт гыч пёртылшэ салтак мутышто эрэ «большовик» да «большовик» мут вэлэ шокта. Мо тугай «большовикшэ», кё шинча? Вараракшэ большовик-шамыч сэнат, манмэ йўкат йаллаштэ шокташ тўнгалэ.

Шонгыракшэ большовик огыл, мэмнам пытараш антикрисст толын, «акыр саман» шуын, маныт.

* * *

Вэсийэшым ала могай «комбэтым» ыштышт. Йужыжо «камитэт бэдната» маныт.

Сэдэ «комбэтэт» пойаным пэш шыгырыш чыкат. Уто вольбыкым, вургэмым, киндым погэн нужналан пуэдат.

Эпанай кугызаланат 5 пут киндым комбэт пунэжэ ыльэ. «Йэн киндым йара налаш йазык лийэш», маныш Эпанай ыш нал.

* * *

Пёрт көргө у, пырдыжлаштэ Лэнин, Калинин моло сўрэт кэчылдыт.

«Таза капыштэ—таза чон» возымо пырдыжэш пияжыктымэ.

Ўстөмбалнэ лампэ йўла. Ўстөл воктэн иктажэ 10—12 рвэзэ шинчылдыт.

— Йолдаш шамыч, йачэйкэ погынымашнам почаш йёра,—ўстөл тёрыштэ шинчышэ рвэзэ манэш.

— Президиумыш тачэ кём сайлэна?

— Микитам, Онисым, Ондрим...—ёрдыж гыч кычыырат.

— Йачэйкын погынымаштэ тачэ мланна тыгай пашам ончаш кўлэш:

1) Йошкар Армейлан полшымо нэргэн.

2) Тўрлө...

— Тўрлө нэргэштэ мом мутланэна?—манын Микита шуктэн гына ыльэ,—

Мланэм мутым пуза,—йўк шоктыш.

— Ўстөл дэжырак толын каласэ, маньэ прэдседатэль.

Ондриат ўстөл воктэк толын, тыгэ ойлаш тўнгалэ:

— Мый тэвэ мо нэргэн каласынэм... Эпанай кугыза пэш шонго... 75 ийаш...

Тудын оралдэ лэвэдышыжат сўмырлыл йога, калкажат шёрын кайэн, пудыргышо окнашыжат лапчык шўшмө, кочмо-йўмө шотшат укэ... Мый шопымаштэм, мланна—комсомоллан-субботникым ыштэн, Эпанай кугызалан попышым пуаш кўлэш...

«Полшаш кўлэш, субботникым ышташ» манын протоколэш сэрышт.

— Адак Эпанайын кочгашыжэ киндыжат укэ, ала полышым волисполком дэчат йодын ончэна,—вэс комсомол йўк шоктыш.

— Эчэй тый возаш писырак улат, зайавлэным возо! прэдседатэль маньэ.

Эчэйат пэл листа кагазым налын возаш тўнгалэ:

С-му Волисполкому 1920 года сэнтябрь 10 числа наш комсомольский йачэйкэ просит С... Волисполком дать помощч крэстьянину нашей деревнэ Эпанай Лашманову коть клэбом коть дэнгам, он очень бэдный старик 75 лет, никоно у его нет ему помогать. Совэтский власть безде бедным помощч дает, нашэ йачэйкэ просит дать помощч и нашему деревенскому старику Эпаная Лашманову...

* " *

Кумышашым кугарнбан эрдэн эрак иктажэ 15 рвэзэ товарым, пидэа, ломым налын Эпанай кугыза кудывэчышкэ пурэн кайышт.

Ик түшка витам йогышо трэнча дэн лэвэдэш вэс түшка капкам пэта гыч налын пыштэн, капка мэнгылан выньэмым күнча, кумышо-товар вондо дн вискалэн сорым пуым пүчкэдэн артамам опта. Эпанай кугыза пөрт гычгэ лэктын брын ончэн шога.

Пу пүчкэдышэ түшка шкэ мийэн шогалын ик рвэзым вүчвалта.

— Мо, тэ кэ улыда? Эпанай йодэш.

— Комсомол, комсомол улына!—чыланат рүж пэлэштат.

— Ой, тау! Шонго йэнгым пачал мыланда пэш кугу тау! Кугу ўмырн лийза, уныкам шамыч!..

Эпанайын шынча вүдшө йога, Эпанай, кумылжо тодылдын, шортэш...

Граждан сар годым.

Пычкэмыш паша.

(Рушла гыч кэлыштарэн возымо).

Ик кыдэжан марий драм.

Модшо-влак:

1. Кавырля, сурт оза, йүшө.
2. Марйа, тудын ватыжэ.
3. Эчу, ўдырышт.
4. Пөтыр, пошкудо марий (тунэмшэ).

Тўнагалтыш кыдэж.

Кавырлян илымэ лавыран пөрт. Ёстэмбалнэ—изи лампэ тул. Пусакыштэ йумо онга кэча. Олымбалнэ Марйа кокырэн кийа.

I. кончымаш.

Пөтыр пура. Пөтыр дэч лүдын, Эчу пычкэмыш пусакыш кайэн, кўвар ўмбаке волэн шинчэш.

Пөтыр. (Кок могрыш коштэш). Ой, пычкэмыш! Пөртышкыда пыкшэ пурешым.., Сай илэда, Марйа, Эчу? Пөртыштыда мо пэш ўпшалтэш? Кавырльатшэ кушто?

Марйа. (Кокырмажым чарна). Альат толын огыл. Ужмэм ок шу: мыйым йөршэш пытара!..

Пөтыр. Молан тудо тынарэ толаша?. Индэ рвэзат огыл. Тэвэ толэш гын, сайнак тудым шылталэм. Тудэ, йүшө гынат, ойлымым умыла дыр?.. (Пөртөнчылнө йол йўк шокта). Тудак толэш ала мо.

II. кончымаш.

Кавырля. (Мурэн пура. Лўнгалт ошкылшыжла ватыж вакшыш тўкна). Альат колэн от ул?. (Аракам луктын шында. Пөкбныш шичышжла Пөтырым ужэш). А-а-а! Пөтыр толын!. Ийам кычал коштат мо?. Шич!. Аракам ик корка гыч шындэна!. Айда шич. (Аракам тэмэн пуа). На, йў! Тылэчла чэсэм укэ,—ит сырэ.

Пöтыр. (Коркам брдыжыш налын шында). Эк, Кавырля! Шакшэ йүмашэтым кудалтэ! Мый арака йүмаш укэ. Колыштйа, мый тыланэт поро ойым каласэм: ватэтын чэрланымыжым ужат, укэ? Уна тудо кузэ йöслана... Тый тудым отат шоналтэ.

Кавырля. (Уштымыла воштыл ойла). Мыланэм вара мо?. Мый доктыр ом ул вэт... Чамана гын, йумо налэш; ок нал гын, тырла.

Пöтыр. (Огарэн). Йумо чамана... Тый шкэ ушдымо улат гын, йумэт тэвэ полша! Тэвэ ончыл пусақыштэ йумэт кэча. Тудын воктэн кэч адак шүдым сакэ,—садак пöртэт лавыран. Тый шкэнжым ончал: вэт пийат сайрак ила. Тыгай йүштö, пушан пöртыштö таза йэнжат кавара! Тый туйо ватэтым йүштö пöртыштö кийыктэт. Аракам налмэш, пум налшаш ыльэ.

Кавырля. Но-но-но! Сита, Пöтыр! Ойлымэт дэн нимат ок лий. Айда лучо Марйан тазалыкшылан иктым тэмэм. Эй, Марйа, энэрмэ-тым чарнэ! На, кучо! Эчу, на, аватлан пу. (Аракам саканыш тэмэн пуа. Эчу вэр гычат ок тарванэ). Тыланэт мом каласышым! (Кыьбэл шогалешат, мушкындым рүвэн Эчу дэк мига).

Марйа. (Кыьбел шинчешат, онжым куча). Мыйым лучо пушт!

Пöтыр. (Кавырляам кучэн шында). Эй Кавырля! Арака йүмэтым кудалтэ! Айда клубыш, тунэмаш нангайэм. Тунэмат гын, чыла палэт. Эй, Кавырля, тунэмаштэ могай кугу вий вэт!

Кавырля. Тунэмаштэ вий манат? Могай тушто вий?. Тэвэ кушто вий! (Үстэмбалым мушкындылэш). Иктым вуйэшэт пуэм гын, нимогай книга дэнат парэмдэн от кэрт! Мыйым тый пэш ит лүдыктö. Мый шкэ ватэмлан шкэ оза улам! Лавран манат гын, тыжэчын лэк, кай! Шого! Кай, кай!

Пöтыр. (Кыьбэлешат, ушшыжым налэш). Кавырля родо, поктымо дэч поснат мый кайэм. Мыйын пытаргыш мутэм ит мондо.

Кавырля. Ну, лэк, лэк! Адак мом кутырет?...

Пöтыр. Чэвэрын! (Лэктын кайа).

III. кончымаш.

Кавырля. (Үстэя дэк толешат, аракам тэмэн-тэмэн йүэш. Марйа йбсын магыра). Мом магырет?.

Марйа. (Эгэрэн ойла). Ой, Кавырля, мыланэм пэш йöсö. Ындэ мый колэм... Вүдым вашкэ...

Эчу. (Вүдым коркаш кошталын, аважлан намийа).

Кавырля. (Эчум чарат, күсэнныш тыжэ кычалаш тўгалэш). Шого Эчу. Мый мондэнамат. Тэвэ улмаш. (Күсэнжэ гыч кок порошокым луктэш да, онча). Шангэ пэршыл дэн пырля шинчымэ годым, мый аватын туйжо нэргэн тудлан ойлышымат, тудо кок порошокым пуш. Адак кугольа шуко, майым. (Марйа йбсын магыра). Кугольаланат пуыш. (Кавырля дўнгалт-дўнгалт лампэ тул дэк мийат, пэш онча).

Кавырля. Иктыжэ кугольалан, вэсыжэ кокырмылан... Кудыжо кокырмылан? Умбалныжэ возымыжат уло да, палэн ом кэрт. Эк, тунэ-

мын ом ул-ла... Ом шарнэ, ала кудыжо... Шого Марйа, ит ойгыро. Тэвэ тидыжак ала мо?. Тидыжак чай... Тидлак чучэш... Эчу, коркатым кондо, порошокым опталам. Ындэ тидым йўат гын, тырлыдэ от код. На йўун колто! (Ватыжлан коркам пуа).

Марйа. (Кыньэлэш да куча). Илшаш кэчэм уло гын, тырлэм ала?.. (Йўн колта. Изиш лиймэкэ, кычкыраш, мogyржым шушкэдылаш тўналэш).

Эчу. (Лўдын шорташ тўналэш).

Кавырля. (Лўдыж дэн нимом штат брын). Ок, шайтан!. (Марйа дэкэ мийа). Марйа, Марйа!. Мо лийч?.. (Майрам рўза).

Марйа. (Пыкшэ, пытартыш йўкшб дэнэ ойла). Тау!. Айдэмэ пуштшо!.. Ындэ Эчу ўдырэмьм гына ит пытарэ...

Кавырля. (Тўрштбн кыньэлэшат, онжым ырэсла, ушшым руалтэн куча). Мо тыгай?. Колыш мо?.. Эк, мо!.. Кугольалан пукшышашым пукшэнэм ужат?. Э-эк!. Сокыр!.

Ш о в ы ч в о л а .

Узбэкстаныштэ.

ШЫҒАЛЫКЫШТӘ.

Кәңәж йүд.

Уло калык тамлә омо дән мала. Лачак ик капка ончылно, кок мужыр үдүр - озак шинчылыт. Чарныдә „йыштә - вушто, йыштә - вушто“, шоктән шомакланат. Коклан:

— Ой, Андри, ит чывыштыл, — үдүр йүк шокта.

Үдыр влакат шантак малаш пурән кайат ыльә да, озак - влакышт огыт колдо. Шү йыр кужо кидышт дән пәнгыдын энтал-пүтрал шинчын улытат, үдырышт пыкшә шүлат.

— Ой, Кузма шүлашат ок лий, колдо, ну! — йүк шокта. Кузма пү вошт шыргыж воштылал: «а - а, тыгә мо? Шкәжә молан малаш от пурто? — манәш.

Вәс мужыржын озаکشә үдүржым йоршәшак пүгыртән шындән. Озак кид йымалнә үдүржын вуйжат ок кой.

— Кай, Ондри, тупәм пәш шумын, — манын үдүр, шүйгычшә Ондрин кидым мучыштараш төча.

Ондрижә: „тәвә тыйм, мый чывыштылыкдәм“, манәш, үдыржым тупгыч „төп“ мушкундән колда.

— Ну, Ондри, мом толашәт? Альә мыскыләт? Тыйланәт тыгә кырыкташ мый пи ом ул, — үдүр йүк шортмаш гай шокта: «Ачажә - аважә укә», манатат, ниможат от шотло.

— Айда, шығалыкышкәт, мыйат малаш мийәм — манәш Ондри, Пөклам, капка ончыкыла шушшәш.

— Ой, укә - укә, Ондри, тыгә сай огыл..

— Можо адак сай огыл? Опанас Павылым малтәнәт - ыс...

— Ай, окмак, күләш-ок-күлым ойлыштат! Кунам Опанас Павылым малдәнам?...

Вәс мужуржат тыгай йомакымак йомакылы гыч шоктат:

— «Укә, Кузма, тачә ок лий.

— «Тә шкәжә икканат толва, малән кайда, огыда ман.

Капка воктән шолгышо влакын ош вургәмыштым ужын, кас-вачырәнгә*) вуй мучаштак пөрдын чонтәштыл коштыт.

Кузма йүк: «Кычыри, мо лийәш, иккана пурән маләм гын? Мый иктыланат ойлышт ом кошт», шокта.

— Тачә огыл, Кузма, әрла тол.

*) Чара колья, чара ватрәнгә.

Умбалнырак Пёклат Ондрилан «итат ванэн кошт. Ондри», манэш.

Ондри дэн Кузьма ўдрыштым колдат. Лывыжгышэ саска гай вэлэ коййт.

— Эрла гын, эрла, айда, Кычыри кудышкэт шумэш ужатэм,—манын, Кузьма Кычырим ўжэш.

— «Ит шушкэдэ, Кузьма, мый Пёкла дэран малэм.

— Ўдыр влак эрла касдэн лэкса—манын, Ондри дэн Кузьма умбакыла ошкыльэвэ.

Пёкла дэн Кычыриат шығалыкыш малаш пурэн возыч.—Чылт йаа гайак тидэ Ондри,—Пёкла-манэш,—Кас йыда малаш пураш тёчэн коштэш. Шинчэт: тэнгэчэ, тудо мэмандэк йудым пурэн. Кудо шэнгэлнэ «дүвб-дво» шоктыш. Шығалыкым нёлтал ончышым: кудывэчыштэ йын коштэш. Вигак мый малымэ кылат ончыко ошкэда. Ишкыгыч сапондым налымат: «Кё коштэш»? манын кычкыралым. Йывышт гына: «ушмат ит карэ» шоктыш. Йүкгычшэ цалышым. «Ондри, ит толашэн кошт» манын чотак кычыраш тўғалымат, ижэ мбнгэш куржын колдыш. Кувавайат йүкэм кольо...

— Ондри дэн Кузьма ала молан эрэ мэман йыр шўрангыштыт. Мыйын нуным ончалмат ок шу. Тый, Кычыри, кузэ понэт?

— Айда, Пёкла нуным ик кана мондыдымашын туныктэн колдэна. Нунылан ушым пурташ кўлэш.

— Кузэ?

— Кузэжым мый шинчэм. Кольшт...

Шуко маркэ кычыри Пёклам туныктэн кийыш...

* * *

Вэс кас.

Йал мучашгыч мучашкэ кок-кум кармонь «нборилэн» коштыт. Йал мучко вич-куд вэрэ ўдўр-озак кашак погынэн шинчат. Пёрньа ора ўмбалнэ, кайка ончыл омбалнэ, мужрдэн-мужрдэн шинчылдыт. Йуж вэрэжэ, шинчаш вэр укэдэн, ўдыр-влакышт вэлэ шинчат. Озак влак нунын ваштарэш шолгылдыт.

Таганжэ-ўдўрышт ончылно шинчат.

Кэнэж кас пэш мотор. Куштымэт, мурымэт вэлэ шүэш. Шыға ўварагына брыктара. Садлан, чылан куэ укшдэн лупшкэдыл шинчат.

Ондри кэтмыжым кармоньжым шуйкала. Кугу йүкшб ўшыжэ ломыжмыла «мо-мо-мо-мо» шокта. Кармонь муро почэш Кузьма «лаптыманда» (кушта).

Маркан Йогор Вэражэ нэр дэнэ: «Эк, Кузьмат, куштэнат мошта», манын лоргэн воштылэш...

Вэс йүк: «Иган лудыла ик тураштэ лыптымандэн кб ок мошто»?—койдара.

— А-а, мо?—манын, Кузьма ўдыр коклаш куржын мийа.

— Тол йа, Вэри, ынлэ тый «лыптымандэ!» Кузьма Вэрам, кушташ шушмэш. Кармоньжат куштулгын-куштулгын муралда.

— Кушто, Вэри!... Кушто, кушто—манын кычырат ўдыр-влак, воштылыт.

— Кай, Кузьма, ит толашэ!

Кузьман кидгыч мучыштэн Вэри брдышкыла куржын колда. Тудын почэш, вараш чывым поктымыла койын, кидым шаркалэн Кузьма куршталэш... поктэн шуын куча.

— Куштэт, огыт? От кушто гын, чизэтым күчэм!...

— Ой-ой, Кузма, ит толашэ!—Вэри вичкыж йукдэн кычыкыра.

Моло ўдыр-влакат, ик ойдэн тарванэн, кудышыштда буржын колдат...

— Кушко вашкэда? Шинчыза!

Нунын почэлп озак-влакат поктэн куршталыт.

— Кай, Кырля, колдо! Кудыш кайаш күлэш,—йүк шокта.

Иккана шалана гын, погэн шүктэн от кэрт. Тыгак ўдыр түшкат шаланэн пыта. Йужо озакшэ ўдуржым поктэн шуын куча гынат, мөнгө шинчымэ вэрыш ок кондо, умбакырак, улак вэрыш, нангайа.

Кузьма дэн Ондриат, кармоньым шоктэн-шоктэн, шкэ ўдурьшт шинчы-машкыла ошкылыт.

Пёкламыт тураш мийэн шумышт годым, Пёкла дэн Кычыри шкэ кал-каштым почын пураш тўналыныт. Нуно йыгыр пошкудо улыт.

— Ит пуро альэ—манын, Ондри Пёклан тувырым руалдэн куча. Кузь-мажат Кычыриждэк күрлэш.

— Кызытак огыл Ондри, изиш варарак пуро...

— Молан вара?

— Кувавай ок малэ, шизэш...

— Ну, йбра,—манын, кармоньжым ончык сакалдэн, кугу йукдэн мур-ыктэн, Ондри йал мучашкыла ошкэда. Кузьмат Ондри дэн ушна...

Изиш лиймэнтэ, Кузма дэнэ Ондри коктынат кок пошкудо капка ончык йывышт мийэн шогалыт.

— Эк, чорт, кармонь пэш мэшаёа,— Ондри манэш, кармоньжым вачэ-коч дупэшжэ пурньа*) сэмын чийа.

Ондри, савар ўмбак удраклэн күзэн, кудывэчыш вончэн савар воктэн йымэн шогалэш...

Вара ик ўмўлыч вэс ўмўлыш, Пёклан малымэ кылат вэке эркин нуш-кэш. Шўмжэ лэктын вончашгай пыртка. Пылышыжлан чарычэ «йа-а-а-йан-н» шокта, йынгыр йынгыралтмыла чүчэш...

... Тэвэ кылат ончык күзаш—тошкалдыш... Тэвэ дўшнэ Пёклан шына-лыкшэ ошын койын кэча... Шыналык йўмалнэ Пёкла кийа... Альэ ок малэ дыр?

— Ала мый коштэм колышт кийа? — Ондри шоналда,— Ай, йугата**). Могырлан „ы-ж-ж“ вэлэ чүчэш. Пёкла пэлэн шокшо... Пёкла пэлэн, ай, шокшо...

Ондри кылат ончык күзэн шогалэш, кармоньжым ик лүкэш шында, вара эркин, шыналык кўргыш вуйжым чыка...

... Шыналык йўмач, шокшын чучо.

Йывыртэн воштылалын, Ондри лэвэдыш йўмак шунэн возэш. Упшыжым вуй мучашкылажэ пышта, «Изиш лиймэнтэ кэмэмат кудапам», шоналда...

Ы-ы-ы, йугата... Пёкла пэлэнэт пыштэ, ырыктэ, Ондри эркин пэлэшта.

Малышэ ўдрамаш Ондри вэке савырнэн возэш.

— Пёкла, эк, Пёкла!... — манын Ондриат чо-от эндалын, Пёкла «чоч» шушпал колда...

*) Курыш.

***) Йуалгэ.

— Ой, эргым! Пәш чот эндалат: тыгэжэ шонго лу-лэгэм йөршәш шалатэт—Ондри пылышәшак кәчкыжалын шонго кува кычкыраләш.

— А мо, чорт!.. Пёкла огылыс..

«Выж-вуж» ләвәдышым чумаләш, Ондри тёрштән кыньәләш...

— Кушко, куш куржат? Эр йодкә малә!—Пё клан куваважә воштыләш... Ондри кыдшым руалтән куча. Шонго кува кид гыч мучыштән, тошкалдышгыч тёрштыл волән, кармоньжымат, ушшыжмат мондән, пи сәмын куржын мийән савар гоч тёрштән вончән, Ондри шәнгак ончалдә куржәш...

Ушыштыжо ик шоныш: Кузә ындә, могай намыс дән Вильып кувам ваш лйам. Вильып кувам «Пёкла» манын шулшалым вәт. Эй окмак!...

Эр кәчә йодкә Ондри малән колдән ок кәрт. Ик вәк, вәс вәк савырныләш...

— Кармоньәмжә... Упшәмжә... Эй, агыра, эй окмак!.. Омак ок тол-ыс... Кузә малән колтышаш?... Иктаж кум кәчә кыньәлдә малышаш ыльә... Альә иктаж вәрә шылын куржаш гын вәлә?... Эк, чорт Пёкла! Пәш чот намысыш пуртышыс... «Эк, омыжат ок тол».....

* * *

— Ондри, Ондри, кыньәл!.. Ондри, шуко маләт! Кыньәл...

Ондри пожалдәш.

Ачажә кычкыра:

— Ондри, кыньәл. Коч да, «Шәгыр ожыш» кайән ик чырыкшым шүрән *) тол!

Ондри «кыпти-копти» кыньәл шогаләш! Вуй коршта. Могырлан нәлә. Мокмыргай вәлә чучәш.

Ачажә адакат: «Шәгыр ото пасуш кайән ик чырыкшым шүрән тол» манәш.

— Тидыжә йора, — Ондри шоналда. — Тидә чырыкаш аңа мызар кәртам, жаным шуйдарән шүрәм...

Шудо амбар ончыч волән, Ондри шикшан кудыш кайа.

Аважә шүжәран лашкам, күмүжәш оптән үстәмбак кондән шында.

— Шичза, кочса. вара пашашкыда кайза! Ондри ик ой пәләштыдә лашкам кочкәш. Кочкәш манмәтдән, кочво йүлажә вәлә... Йүдымсым шоналда да, лашкажат логарәш пижәш вәлә...

Кудывәчә капка шолчок йүк «чылдырт» шоктыш. Ондрият шүм шижә... Совлажым пыштән түгө: «имным кичкишаш» манын Ондри ләктын. Түнб Вильып кува капкам пәгыраш төчән шолга. Пәл кидыштыжә кармоньдән ушш кәча...

Ондри имнә вуйыш омытым **) чикташ толаша, кидшә чытыра.

— Эк, кәрәмәт, омытшат вашкә ок чикталд!.. Вильып кува кудыш пурән кайш. Ондрият йамдә. Имнә кичкымә. Капкам почашда, ләктын кудалаш вәлә. Кудышто «лодо-лодо» шоктән йомаккланат, воштылыт: Шукыжо Вильып куван йүк шокта. Воштылашат тудак вәлә воштыләш.

*) Тырмалән.

**) Сүспаным.

Ондри, капкам почын, имныжым урэмышкыла вүдэн лукташ тўналмыжэ тодым, ачажэ кудо омасам почын кычыралыэ:

— Ондри, изишлан кудыш пуру.

— Молав?

— Ик минутлан гына, вара кайэт... Кудо омса чўчылдб.

Ондри кызыт кудыш огыл, колья рожыш пурнэжэ. Шўм мэрантай пыртка. Шўргб тарайганьэ йошкаргэн.

Капкам пэтырэн шуктыдэак, Ондри нурышкыла чумыкта.

— Шинча ок уж, пылыш ок кол. Умбажэ кэрэк!...

Руш дэн марий.

(Калык кокла гыч).

Ик мари рвэээ чодра гыч курыш дэнэ модым погэн толэш улмаш. Корнэш рушым ваш лийэш. Рвэээ рушла ок мошто.

—Зэмляника что-ли?¹⁾—руш йодэш.

—Сэмян игэ ом ул!—рвэээ пэлэшта.

—Брусники набрал?²⁾—адак йодэш.

Кушто пырыс игэ магыра?—рвэээ орын йодэш.

—Ягоды что-ли?³⁾—руш адак йодэш. Парньаж дэнэ куршыш ончыкта.

—А-а, тидым манат?.. Йапык изам дэнэ огыл, шкэтынак погэнам..

—Или рыб наловил? Карася?⁴⁾—Укэ, Тарасат полшэн огыл...

—Щуку?⁵⁾—Щукужак погэн ом ул, пэл курышым вэлэ...

Пётыр-Пайдуш.

1) Земляника—снэгэ.

2) Брусника—мөрб.

3) Ягоды—йэмыж.

4) Карась—карака.

5) Щука—нужкол (чортан).

Мыйын мурэм.

Сай пүртүсүм ончаламат	Изи шүшпүк тыгэ шошым
Омак чытэ муралдэ,	Лэкшэ кэчым пэш мокта,
Күслэ қылым чымаламат	Йыр-ваш шара муро йукшым
Шокталталам чытыдэ.	Ужар отым шэргылта...

Тошто илышым шарналын—	Марий калык, шүмбэлэмжым...
Ужмо ойгым мый каргэм,	Эк, ом мондо нигунам!
Ойган куку гай муралын	Садланак дыр ту лонгэшын
Шинча вүд дэн йөсалтэм...	Мыйэ шогын кушкынам.

Рэволүтсим, эрык илшым	Тудын порыжым мокталын,
Нимо дэч коч йөратэм,	Тудын экшыкшым орлэн,
Шэмэр калыкым сай вийжым	Ласка илышышкэ талын
Алал кумыл дэн моктэм.—	Ўжам сылнэ мурэм дэн.

Шабдар Осып.

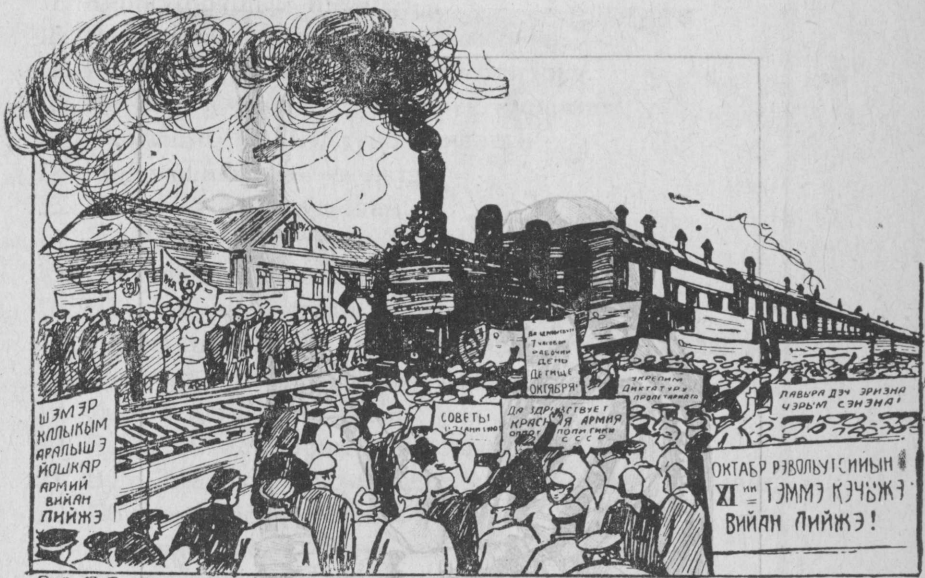

Рис. П. Гербунцов

Күртнөө корно.

Тошто илышын саманжэ
Шэм шикшла пыта,
Кугужа годсо йүштө-шокшо
Марий дэч эрта.

Ожно годым чодра лонгыш
Шылшэ шүмбэлэт,
Ончо кызыт лопка корныш
Лэктын кайа вэт.

Уда имным „күртнөө ожо“
Ындэ вашталта,
Шикшын-йыпын вурис онжо
„Кожгэ“ шүлалта.

Пич чодражым сургалталын
Провоз шинчалэш;
Күртнөө корно дэнэ талын
Пикшла шикшалтэш.

Чэвэр кэчэ укш лонга гыч
Сылнын ончалэш,
Марий йэнгым шэм чодра гыч
Волгыдыш үжэш.

Элнэт олык саска гай
Илыш пэлэдэш,
Моло ончыл шэмэр гай
Ош марий лийэш.

Шабдар Осып.

ТУШТО-ВЛАК *).

Туштым туштэм, кычалза:

1. Чыл-чыл-чыл чылгыкта, шинчам йымыкта, ола гыч толын потолокыш кэржалтын.
2. Оравадымэ, винтыдымэ паровоз; шолэш, түргыжэш пашаж дэн энгэк лийэш.
3. Пушэнгэ дэн төр, ок кой.
4. Кок алаша үчашэн-үчашэн кудалыт.

*) Нинэ туштым погышо-влак; 1 гыч 39 мартэ—Пөтыр Пайдуш; 40-43—Лэ-бэдэв А. П.: 44-48—Епрэмов.

5. Изаж дэн йүэш, шольыж дэран кола.
6. Кэнгэжым пылыш онча, тэлым мландыш.
7. Кишкэ почшым нэлэш.
8. Парнья кутыш вэлэ тэнгызым пүйа.
9. Ик вэлнэ шаньык, вэс вэлнэ мэтэрка.
10. Ик пөрт үмбалнэ 25 шүшпүк муралтат.
11. Пөртыштө нылыт, түнө кандашэ.
12. Кок мэшакын анжэ иктэ.
13. Ик пэчкэ 120 шүдүшан.
14. Йамблат кугу подым кумуктэн ом кэрт.
15. Ош алашам көргыдымө.
16. Шкэ ок уж, йэнлан ончыкта.
17. Изажэ, шольыжо, шужаржэ ик үштым үшталыныт.
18. Тумо дэнэ пистэ коклаш үшкүж пижын.
19. Ушкал шорыкым нэлэш.
20. Акаж дэн шужаржэ ик шовырым чийэныт.
21. Вүд йога, кол модэш, шэнггэчшэ ийангынак толэш.
22. Пөрдын, пөрдын ошым луктэш.
23. Өршыжө шкэ дэчшэ кужу.
24. Чэвэр олмам кучэн ом кэрт.
25. Пүйжө уло, огэш пурл.
26. Мо йүдым вэлэ койэш.
27. Шулдыр дэн лупша, чонгэштэн ок кэрт.
28. Кокытшым йастарэм, иктыжым тэмэм.
29. Вуйжо ошо, упшыжо йошкаргэ.
30. Тэлыжэ, кэнгэжшэ эрэ ик тувыр.
31. Марий вуй тыч түнгалэш, руш—мучаш гыч.
32. Аважэ ошо, үдыржө чэвэр, эргыжэ шэмэ.
33. Вэдот мүйшкүр рожын.
34. Кумык шочэш, комдык кола.
35. Визыт дэн кышкэм, лу дэн погэм.
36. Ик ушкалэм пунжо йэда шўла.
37. Ачажэ кужу, аважэ лоптак, эргыжэ орадэ.
38. Тамай ватэ игым погэн.
39. Пу полатыштэ шун полат, шун полатыштэ чөн полат, чөн полатыштэ лудымо кол шолэш.
40. Лопка умша мом карэт, лудо мыжэр куш кайэт?
41. Топ-топ товашын, алдыгашын товашын, и-и-и товашын, и-и-и товашын.
42. Йывызым-йывызым, омса шэнгэк йывызым.
43. Кугу чодратшэ ший йынгыр.
44. Пу кыдалнэ мландэ.
45. Кугу салмам кумыктэн ом кэрт.
46. Шанчаш комдым нумалэш.
47. Шўч дэч шэмэ, лум дэч ошо.

48. Пистэ вўташ шэм шорыкым пэтырэм.
49. Конга йўмалнэ ныл ўй вочко шинча.
50. Шоктэ пөртэм окнадымэ.
51. Изид под көргэм тутло.
52. Ик вўргэнчык йўмалнэ ныл ўдыр шинча.
53. Мамык мындэр ўмбалнэ чинчэ кийа.
54. Пөрт ўмбалнэ шэм Онтон шинча.
55. Пэкэ ватэ умыла варам нумал кайа.
56. Нымыштэ дэч нийжэ кужу.
57. Төрыштө Тошмэт, омса тұрыштө Йашмэт.
58. Пасу гоч пўгым руальым.
59. Лыптырдыкэт почдымо.
60. Ик мэлнам куд осан.
61. Пирэ дэн маска ваш ончат.
62. Бэлыжан-бэлыжан ага, ага йыр пундышэр, пундышэр ўмбалнэ түрлө кайык мура.
63. Клаштэ дэч тұкыжө кужу.
64. Кишкэ лийын кура, йос лийын лэктэш.
65. Ага дэч йырагжэ чэвэр.
66. Шорык виташтэ томна пөрдалэш.

Пөрвөй №-эш пэчэтлалтшэ туштым мумаш.

- 1) Пэзмэн. 2) Товар. 3) Вэдыра. 4) Пэчкэ. 5) Вўд корка. 6) Кўпчўк. 7) Шоган. 8) Самбар. 9) Шорык. 10) Памаш. 11) Пөртэш олтымо (шикш). 12) Имнэ йол дэн поч. 13) Вэдыра. 14) Төшак. 15) Вынык. 16) Лакан. 17) Шэргаш. 18) Почкалтыш (нуж). 19) Кынэ. 20) Шўвўрон. 21) Сўзлө (йондал ыштымэ годым). 22) Сорла. 23) Агутан. 24) Йондал. 25) Ковышта. 26) Кудко шуэ. 27) Упынэ пурго (ўп пунэм. 28) Мэшак. 29) Укш-влак. 30) (Ава) чизэ шөр. 31) Чылым (тамака пуч). 32) Муно. 33) Шоктэ. 34) Имэ. 35) Пэчкэ. 36) Книшкаштэ буква. 37) Кынчыла шўдырмө. 38) Аза шэпкаштэ. 39) Нөрөп. 40) Идалыкыштэ 12 тылзэ, тылзыштэ 4 арнэ, арнэштэ 7 кэчэ. 41) Мардэж. 42) Васкўзө. 43) Йошкар шўмэн. 44) Кайык. 45) Ламбэ. 46) Кэчэ. 47) Мардэж. 48) Йўр. 49) Книшка. 60) Агутан. 51) Устэл. 52) Окса. 53) Самбар. 54) Эңырэмьш вод. 55) Умша дэнэ пылыш. 56) Шинча. 57) Кид, парнэ. 58) Кийар. 59) Шырчык омарта. 60) Йўштө (вўдна кылмыкта). 61) Айдемэ. 62) Омбал дэнэ комака. 63) Уп корно. 64) Рэгэнчэ. 65) Окна (төрза). 66) Кўслэ. 67) Умша, нэр, шинча, санга, вуй, тий. 68) Тылзэ. 69) Шўдыр-влак (кўшыжө). 70) Пуш дэнэ каймэ. 71) Омса чўчмө-почмо. 72) Поран. 73) Алга (көрж). 74) Йылмэ. 76) Пў.

Тыгыдэ мыскара.

- Чопий, мыйын тамакам шупшын ончо!
- Тый, Курий, тамака налаш оксам кушто муат?
- Мый „тамакан осалжэ“ нэргэн газэтыш возэнам да, гонорарым (оксам) налынам.

— Йэлим, тый эрла мыйым эрак кыньэлдэ!

— Йора, Тый кунам кыньэлдышаш годымжо онгырым мурыкто, вара мый тунамак кыньэлдэм.

Туныктышо: Пинландий нэргэн мом шинчэт?

Тунэмшэ: Пинский кузым, пинспэктырым, пинотдэлым.

Туныктышо: Мый вэт тый дэчэт „Атлантй“ тэгызым ончыкташ йодынам, тый „Кавказ“ курыкыш күзэт!

Тунэмшэ: Курык умбач тэгышэ сайынрак койэш—ыс...

— Оксинья, молан үпэтым түрэдыктэнат?

— Укэ гын, мариизм йүн толмыж йыда эрэ үпэш кэршалтэш.

— Микита, „тазалык ончымо“ нэргэн лэксий лудма гыч тый кушко куржат, от колышт мор?

— Мол, лэктыржэ шкак: „Утларак йужышто коштса“—манэш—ыс..

— Мый йэроплан дэн күш күзэнам да, мыйым: „Куткыла вэлэ койат ильэ“—манят. Кэрак кутко гай вэлэ койынам мо?

— Эша кутко гай!.. Кутко йүдшө—кэчыжэ пашам бышта, тыйжэ його улат—ыс..

— Мый тэнгчэз комсомол погынымаш мийэнам да, йүд вошт малэн кэртын ом ул.

— Молан? Погынымаштэ иктаж мом пэш күлэшаным кутырэныт да, тудын нэргэн шонэн кийэнат мо?

— Укэ погынымаштыжэ малэнам да, йүдлан омэм кодын олад.

— Радио газэтым колышташ пэш сай да!.. Иктэгына ок кэлшэ.

— Мо ок кэлшэ?

— Тидым тамака шупшаш кушкэдаш ок лий.

— Мэмнам йалыш агрономын пытартыш кана толмыжлан станэ дач лу ий тэмын.

— Тунамжэ молан толын улмаш?

— 1919 ийштэ пальтожым парэнтэ дэнэ вашталдаш толын ильэ.

Пöтыр Пайдуш.

КРИТИК*).

1928 ий нойабрыштэ лэкшэ 1-ой № сылнэ мутан „У Вий“ журнал нэргэн.

Ныл тылчэ лэкдэ кийшэ „У Вий“ журнал нойабрыштэ гына лэктэ.

Журналым кидыш налын ик-кок ольымашым лудмэнгак, марий сылнэ мут ончык тошкалмэ чучэш. Лудаш куштылго. Сылнылыкышт шүмэш логалэш. Марий кумылым нолдат, Ойлымаш-влак чаплэ улыт. Лудмо годым шүмэт икана ик түрлын тарвана, вэскана вэс түрлын Икана йыбыртэт, вэскана шыдэшкэт. Кулаклан сырэт, йорлым чама-нэт. Иужо вэрэ кумыл тодылтэш, пушкыдырак кумыланжэ шортынат колта.

Адак сылнэ мутышто тошто илыш дэнэ ү илышылат ойыро: тоштылан шүмэт йүкша, ү илышыш шупшэш.

Тидыжмат каласэна: авгыр влак тошто возышо огыт ул, рвзээ, у возышо улыт, ик вэр гыч огыл, түрлө вэрла гыч, улыт.

Күчык гына каласац, ойлымаш влак йылмэ гычат, сылнылык гычат, класс ойыргыш гычат, чэслэ улыт.

* * *

Чэвэр саска погымо годым атышкэ шүкшакат пурмо сэмын, „У вий“ журналыштат изишак экшыкат улэда. Тидэ экшык журналын сылнылыкым ок локтыл гынат, вэскана ок пуро гын, журнал адакат йандаррак лийэш.

Умбакшэ ойлымаш нэргэн посна-посна кутырэна.

Шонгымат мондэн огыт ул. Тидэ ойлымаш у, пырля илышлан куандара. 85 ийаш Микалэ кугыза Совэтын „Пэлэдыш“ лүман артэлын илымэ у йалышкэ мийэн да, уждымыжым ужын, колдымыжым колын. Койа ушкал, мотор имньэ, плуг, трактыр, моло түрлө машинэ; арчэлыштэ сай кочмо. сай йүмө, модын-воштыл куанымэ — Микалэ кугызан шинча ончылныжо. Эрла колэм, маншэ Микалэ кугызам, Чопай кува дэнэ пырля, трактырыш шындэн кудалыштыкат. Кугыза чылам онча, чыла-лан кона, чылам мокта: „чынак, тидэ туньаштэ айдэмэ вуй лийн ало мо!?— Эргом, уныкам влак!“ Микалэ кугыза

кычкыра: „колымэмат ок шу!... Ай угыч шочашэт, ай угыч самырык лийашэт!“...

У, пырля илыш тугэ ончык кайа, шонгымат куандара. Кэ, у илышлан горэш шога, тудо шкэ тошкалтэш.

Вэчоркин. Карай йалышкэ Колчак пронт толмым ойлымо. Ойлымаш чаплэ. Йошкаргэ дэн ошын могайыштым раш ойра. Шкэжэ марий лийын гынат, Вэчоркин марий ұдырым ындырэн, Колчаклан вэрчын шольыж дэн ваш пижын, родыштым лұдыктэн пытарэн, 27 йынгом лұыктэн пуштын..... Тугэ орэн тоштылын гынат, вара шкэжат күчызö илышыш шуын, милитсий кидыш вэрэштын.

„Сарын пöлöкшö“. Пöлöкшö - чын пöлöк огыл. Тидэ сар пöлöкым ойго, ман, маын ыглаш күлэш. Ольымаш чаплэ. Тугай йэш, тугай тулык тўжэм дэнэ лэктэш.

Тэвэ тидлан вэрчын Совэт влас сарым йöршэм пытарнэжэ. Садланак капиталист влаклан сар тарман кудалтымэ нэргэн воза.

Чачий (кўтызö ұдыр). Чэслэ, сылнэ мут. Эрэ шўмыш пэрэн олья. Кўтызын пашажат, илышыжат куштымө огыл шол. Садлан вэрчынак Совэт Кучэм, моло нэлэ паша сэмынак, кўтызыланат догывырым возыкта, ушэмыш пурта, оксажымат ок йомдарыктэ. Батрак шот дэнэ ындэ кўтызын пашажат шэргэштэ, лўмжат күш күзыш. Эн ұлнө коштшо-эн күшкө күзыш. Сапан кугыза дэнэ изи Корий чодра воктэн күтэн шинчымышт годым, воктэнышт шогымэт гайэ чучэш. Чачий дэнэ Корий тунэмаш каймышлан чон йыбырта.—Автор вöзэн кэртшашлык. Кок-кум шомак дэн тудо шыжэ толмым кэлыштарэн.— Шыжэ кэчэ, — манэш Корий. — Кава ойар. Чодраштэ ала могай кайык йöсын-н кычкыралэш. Чытырышэ шопкэ лышташыжым шовалта....

Сапан кугызан, ұдыржö писмам лудын, кумык возын шортмыжо годым пырля шортмэт шуэш.

Тушман Прокоп. Ойлымаш чаплэ, сылнылык шуко. Пакчаштэ, пушэнтгэ коклаштэ, тушман Прокопын, йол йы-

*) Тэргымаш.

малныжэ кок игышывэ туртын кийат... Идым вэлым лыжга мардэж пуалэш. Пушэнгэ лышташ чэвэр, — быр-быр тарвана, мландэ үмбаке (кийшэ игышывэ үмбаке) вүрла вэлэда“ ман воза Йэпрэм. Түгэ, Йэпрэм гайжэ, тунэмынак тунэмэш. Чын, Ольук дэн изи Ивук, пырчэ титакдэ, арам лийн улыт. Сайрак шоналтэт гын, тидэ арамыштат арака титакан. Ок йү гын, Прокоп тугай ушдымо огэш лий ыльэ. Садлан вэрчынак Совет илышыштэ кызыт, изигэ - кугугэ арака ваштарэш шогалын улыт: самогономы огыт шолтыкто, кабакомы пэтырат, йүүм пайрэмьм ышташ огыт шүдо. Илэн толын Совет илышыштэ арака йылт пыта, вара калык чылт уэмэш. Вара Прокоп гайэ йын ок лий.

Ватэ (пойан ўдыр). Ойлымаш марий илышым ончыкта, пугыракшэ—ватак—марийак коклам. Нунын илыш лыкын лукынан. Возышо пэлэ-пулэ йэнг огыл: ушан, ратлэ,—марий илышым вошт шинча. Киндэ-шынчалэтым, уна коклатым, марийын мола йўлажымат сайын шинча. Йылтак марий! Тэвэ:

... Пура коркам нальымат, пайрам киндэ-шынчаллан таушташ тўнгалымы, изалан 5 тэнгэ оксам луктын пыштышым, „тэгла ала толам, ала укэ“, маньымат муралтэн колтышым. Вара куды-вэчыш лэктын ватэм дэн йыгырэ карандасыш күзэн шинчымак, капкам почын дур-р шоктыктэн кудал колтышым, манэш.

— Тыжэч сьлнынлыкшэ койэш.

Шужэн ийштэ. Тидэ ольымашым лудмо годым вуй коваштэ „ковыж - ж“ чўчын кынъэлэш. Шужымо ий орлыкым шуко кондыш, йынгымак шуко арам ыштыш. Тунам йужо осал айдемак шкэ пирылыкшым ончыктыш.— Кўээ возышашым—автор шуктэн возэн.

Ончыкыжо тугай шужымо ий ныгунамак ынжэ тол! Чынак, мландэ паша, киндэ ўдымў нэргэштэ Совет влак шўдымым чыла шуктат гын, тугай шужымак, тугай орлык толшаш огыл...

Радио мацак. Тидэ—курык марий йылмэ дэнэ ольымо пэш онгай, мыскара мут. Ынлыдымэ у шомакыштым ончыл-гоч палыктэн, рашырак лудат гын, кэрэк кусо марийланат колышташ йбра. Пачаш-пачаш лудса тидэ ойлымашым. Курык марий йылмылан лўмын

тунэмза! Илэн толын, мэ вара, чыла марий влакат, ик сэмын ольаш, ик сэмын сэраш тўнгалына. Тидэ мэманан шуктышаш пашана.

Кўтызў Когой (пиэс). Кўтызў илыш йочалан огыл, кугу йынганат куштылго огыл. Пиэсыштэ Когой лўман 12 йиаш изи кўтызў эр йыда малэн тэмдэ орлана. Пыкшэ-пыкшэ кынъэлэшат, вара эрэ нэра, малэнат колта, йужо гунам эн кўлдымў годым. Саддэнак икана нунын йорло ўзгарыштым, пасушто, вор нумал куржым. Тидэ пиэс пугыракшэ марий йаллан, школлан, йоча влаккан онгай.

1-ой № У вий журналын тыгыдэ экшыкшэ (кўчык гына каласымэ).

1. Экшыкым тўрлатымэ (опэчаткэ) бэлыж журналыштэ укэ. Саддэнэ палэ огыл: йужо шомакшэ ала чынакак экшыкан, тўрлатымэ огыл; ала вэржэ дэнэ тугак ольыман улыт. Адак йужо шомакшым **авыртышан** вэс мут дэнат ынлыктараш кўлэш ыльэ.

Тэвэ гыгай мут-влакыш ынлыктараш кўлэш ыльэ: том, сўвызэн, ыльчык, **симсэ**, шикш, (агурэш) капланэн, онгырэшлэ, йўнын чарнэн, чарамэт, йорал (пўриэнг), армийком **йымыштар**, пушка, пуля, **тошкэм** орава, сопкэн кўзымў, пычкэмышалат, пылышкыжат (кўлэш—пышышкыжат) вэсэла **тыл**, сайлаланышым, лэпэнъэ, сатэр, шырчан ўштў), ончылтэн, чарлатат, тугыштыза, шуралалтын, солпаш, саргайаш, азык, йўгдык.

2. Йужо вэрэ шомакым ик вэр гыч вэс вэрыш кусаршаш уло. Тэвэ:

... вэр гычат лўдмыж дэнэ тарванэн ок кэрт. Тыгэ кэлла: Лўдмыж дэнэ вэр гычат тарванэн ок кэрт.

— Моганъэ илыш нэлэ гынат. Тыгэ кэлла: Илыш могоанъэ нэлэ гынат.

3. 1-ой №-што, кўргў вэлыжлаштак йара вэр шуко кодын. Ойлымаш вуйлаштат, мучашыштат, коквэл тўрлаштат, ўльл тўрыштат, ош вэр влак шуко кодэдын. Шотлымаштэ чылажэ 9 вэлыжэ нарэ погына. Ончыкшо журналыштэ йара вэрэым кодымо ок кўл.

4. „У вий“ журналын акшэ изиш шэргырак.

Ирысэ.

У вий рэдаксийлан.

Пагалымэ йолташ-влак!

„У вий“ журналым лудымат, чонэмлан пэшақ

сай ласкан чүчо. Марий калыкын тыганьэ сылнэ мутан журналжым пэрвой кана ужынам.

Мэмнан марий калык коклаштат тыгэ сылнын возэн кэртят улмаш. Тыганьэ пагалымэ йолташ

влак кужо ўмыран лийышт, ончыкыжым шукэм шогышт. Мый иыбыртымэм дэнэ, „У вий“ журналым вийангдаш вэрчын, тачак налаш возалтым, Марий калык коклаштат шараш шонэм, адак

кэртмэм сэмын тидэ журналышкэ шкат возаш тыршэм. Кизыт, тарзэгыч лэкмэнгэм, Озан сов- партшколышто тунэмэм годым, тушэч лэкмэнгат Совет власть волгыдышко лукмыжлан иыбыртэн шкэ шонэн муралтэн колтымо мурэм-влакым возэн колтэм.

Кэлша тын пэчэтлыза. Ончыкыжат возаш шонэм.

Комсомол салам дэнэ Йогор Сэмон *). Марий-Турэк кантон, Куго-Арбор район, Кокрэм йал.

Тэлэ кужу йудым пэш сай эртараш лийэш.

Чыла йэшэт дэнэ үстэл торыш шинчалат. Йэш кокла гыч тунэмшыжэ „У вий“ журналым чот лудэш. Мольжо колыштыт. Сайын лудо годым колышташ пэш соралэ. Шонгыракшэ колыштын орын вуйым рузалтат, ырвэзыжэ воштылалыт.

„У вий“ журнал чылааланат кэлша Торйал к-н, Сэмэй йал.

Эчу.

*) Йогор Сэмоннын муржо тидэ №-эш савыкталдын.

ВАШ МУТ.

„У Вий“ журналыш савыкташ огыт йөрө: Ойлымаш-влак: Элэксэ-Вачук. Логар Микалэ—Москош коштмо, Очи Андрей—Илэн моштыдымо, Лайда—Вылныш, Пётыр Пайдуш—Йоным муын, Карака, Костим вурсат, Митьурин Йатман—Мүйш отарыштэ, Мачви Микай—Кол кучымаштэ, Корьяков К.—Марий ватэ илыш гыч, Мичаш И.—Йочан титакшэ, Ал. Акрэйн—Мучашдымэ онго, Т. М. Богданов—Ўдыр-шамыч шонымышт сэмын марлан кайышт, Иванова Кнай—Марзий дэн Пайраш, Йапайэв—Ошо-влак кидыштэ, Агап Кори—Арака локтыльо, Элэксандр Илья—Удрамаш палыдымэ Стопан, Йагдар—Йолташ паша, Эргэ, Йэпси—Изи-Микуш тунэмаш пурыш.

Пиэс-влак: Пиштэр В.—Илыш гыч, Тимопэйэв К.—Йошкар совет вэрыч, Пайбэрдин Акнаш—Пойаным комсомол сэга, Эт. Эл.—Уым пагалаш.

Почэла-мут-влак: Алэксэйэв И.—Окчабр кэчын, Микин Е.—Йул, Чурма, Лэнин, Айдаров Н.—Пасыштэ, Пуш, И. Срэльніков—Волгыдо пөрт, Ал. Акрэйн—Йүд пичкэмыш, Микин И.—Тулык, Иванова Кнай—Кэнгэж кэчыштэ, Мардэж, Сэргэйэв—Күтүчө. Мачвий-Саньук—У мур, Тишин—Күшнө модшо пыл, Иванов Г. Е.—У корныш. Мый лийнэм, Алэксандров—Йамдылалтса, Йандуш—Шыжэ, Смирнов—Тарзэ йорло, Йановлэв—Зайомы налза, Абдуллин О.—Шижэ, Тоймэш—Шыжэ тольо, Щэрбаков Ф. Т.—„Пионер“ ок кэлшэ, „Окчабр пайрам“—вараш кодын, П. Пайдуш—„Чапай йалын“,—Йошкар Кэчэ рэдаксий колтышна, С. К.—„Сай спэтс“—Йошкар Кэчэ рэдак. колтышна.

Возымашын күчүкыштым посна ончыктэн шогаш журналыштэ вэр ок ситэ Сылнэ мутым кузэ возымо нэргэн журналэш ыгландармашым пурташ тунгалына. Тудым лудын шогыза.

Кэч мом возэда гынат, раш возыза, кагаз ластыкың ик вэлэшыжэ вэлэ.

Маркэ дэч посна колтымо возымашым „У Вий“ рэдаксэ түлэн огэш нал. Маркэ дэч посна ида колто.

„У Вий“ Рэдаксэ.

Ответственный редактор А. К. Эшкинин.

Члены редакцион. коллегии: { Т. Д. Шатров.
С. Г. Чавайн.

ВУЙЛЫМАШ.

Вэлыж.

1. В. И. Лэнин. 2
2. С Чавайн. Йанварын 21-жэ (почэла мут). 3
3. Тыныш Осып. Пован (ойлымаш). 4
4. К. Ф. Смирнов. У учычыл (ойлымаш). 15
5. М. М. Иванов. Трактыр (почэла мут) 18
6. А. П. Лэбэдэв. У вий сэгыш (ойлымаш 19
7. Йэгор Сэмон. У мур-влак 22
8. Эшкына. Эпанай (ойлымаш). 23
9. Пиштэр. Пычкэмыш паша (пиэс). 30
10. Митьурин Йатман. Шыңалыкыштэ (ойлымаш) 33
11. Пётыр Пайдуш. Руш дэн марий 37
12. Шабдар Осып. Мыйын мутэм (почэла мут). 38
13. Шабдар Осып. Күртнё корно (почэла мут) 39
14. Тушво-влак. 40
15. Пётыр Пайдуш. Тыгызэ мыскара 43
16. Ирысэ. Критик (тэргымаш) 44
17. Ваш-мут. 46
18. Рэдаксий лүм дэн колтымо сэрыш. 47

Инв. № 2

ИОНҒЫЛЫШ САВЫКТЫМЭ.

Вэлыж:	Корно:	Савыктымэ:	Тыгэ лудман:
10	Ўлыч 17	колэн	чолэм
12	„ 21	манын	маныт
13	„ 11	йўы	йўын
„	„ 3	салаш	солаш
17	Кўшўч 6	кбшкб	кўшкб
„	„ 19	шамычым	шамычлан
19	„ 3	Бўанзур	Бўанур
„	„ 15	Помышгычшэ	Помыж гычшэ
21	Ўлыч 17	Эрэ	эрэ
„	„ 10	Василий	Васлий
22	„ 14	погына	погэна
23	Кўшўч 2	шикча	шинча
„	„ 4	тэм	шэм
„	„ 6	окнап	окнам
„	„ 13	Эпанаайт	Эпанаайт
„	„ 15	Окавип	Окавий
„	Ўлыч 15	энгэртэп	энгэртэн
„	„ 13	манык	манын
„	„ 6	ужыктышт	ўжыктышт
25	„ 8	маным	манын
„	„ 3	омыжэшыжат	омэшыжат
„	„ 1	ку	куп
26	Бўшўч 7	лачышкэ	лачышкэ
„	„ 12	коктытэ	кокытэ
„	„ „	толшаэш	толшашэш
„	Ўлыч 13	ончышаш	ончаш
28	„ 13	шопымаштэм	шонымаштэм
„	„ 12	пошышым	полышым
29	„ 3	пачал мыланда	пагалмыланда
30	Кўшўч 9	Тўнгалтыш кыдэж.	Модмо вэр:
31	„ 16	Кыиьэл	Кыньэл
„	„ 17	мича	мийа
„	„ 18	Быньел	Кыньэл
„	Ўлыч 8	кўсэныш тыжэ	кўсэныштыжэ
32	„ 7	шлат	ышташ

Марий Кундэм Кнага Савыквэр

1929 ий Январ гыч тўжалыи

== У В И Й ==

СЫЛНЭ МУТАН, СҮРЭТАН ЖУРНАЛЫМ ТЫЛЧЭ ЙЫДА ЛУКТЭШ.

„У В И Й“ 1929 ийыштэ 12 № лэктэш.

„У В И ЙЫН“ №-жо йыда 3 савык лышташ (48 вэл.) лийэш.

„У В И Й“ журналэш № йыда ик шийэс (йаллан кэлшышэ) савыкталдэш.

„У В И Й“ журналыштэ тыгай кыдэжла лийэш.

1. Ойлымаш-влак.
2. Почэла мут.
3. Калык сылнэ мут (мур, тушто, йомак, т. м.).
4. Мыскара (йумор).
5. Сылнэ мут тэргымаш (критик).

„У В И Й“ журналын акшэ тыгай:

Ик тылчылан (ик №) — 45 ур; Кут тылчылан . . . 2 т. 25 ур;
Кум тылчылан. . . . 1 т. 20 ур; Ик ийлан (12 тыл.) 4 т. —

„У В И ЙЫМ“ талуклан (12 тыл.) налшэ оксам срок дэн түлэн кэртэш: налаш возалтмэ годым—тэнгэм, мартын иктыжлан—тэнгэм, ийунын иктыжлан—тэнгэм, сэнтэбрын иктыжлан—тэнгэм.

„У В И ЙЫМ“ ик талуклан налшэ, оксам ик канаштэ колта гын, 1929 ийлан мари кальэндарым йарак налэш.

„У В И ЙЫМ“ пэл ийлан налшэ, оксам икканаштэ колта гын „МҮКШ ОНЧЫМО“ кнагам йарак налэш.

„Пэл ийлан, пэл ий дэч утлараклан „У В И ЙЫМ“ налаш возалтшэ-влак 1 №-ым (1928 ийын нойа-брыштэ лэктын) йарак налыт.

ОКСАМ ТЫГАЙ АДРЭС ДЭНЭ КОЛДЫМАН:

г. Йошкар-Ола, Марийскому Областному Издательству. Кантонлаштэ магазинла дэнэ уполномочэный-влакат оксам налыт, „У В И Й“ журналыш возымашым, ик могырэш раш возэн, маркэ дэнэ колдыман.

Маркэ дэч посна колдымым редаксий ок нал.

„У В И Й“ „ЙОШКАР КЭЧЭ“ ГАЗЭТ ДЭНЭ ПЫРЛЫА ОК ПУАЛТ. ПОДПИСКЫМ ПОСНА ШТЫМАН.

„У В И Й“ Редаксий.